

JEUGDMONITOR[®] RIJNMOND

**HOE
GAAT HET MET
JOU?**

Rapportage gemeente Albrandswaard 2009

GGD
Rotterdam-Rijnmond

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Samenvatting	3
1. Inleiding	5
1.1. De Jeugdmonitor Rijnmond (JMR)	5
1.2. Onderzoekspopulatie	6
1.2.1. Aantal scholen	6
1.2.2. Respons per leeftijdsmoment	6
1.2.3. Geslacht en etnische herkomst	7
1.2.5. Schoolniveau voortgezet onderwijs	9
1.3. Methode	10
1.3.1. Verschillende instrumenten	10
1.3.2. Verschillende gegevensbronnen	10
1.3.3. Toestemmingsprocedure	10
1.3.4. Vertrouwelijke afname	10
2. Leefstijl	12
2.1. Overgewicht, voeding en beweging	12
2.2. Roken	18
2.3. Alcoholgebruik	19
2.4. Drugsgebruik	21
2.5. Seksueel gedrag	22
3. (Psychische) gezondheid en gedrag	24
3.1. (Psychische) gezondheid	24
3.1.1. Ervaren gezondheid	24
3.1.2. Emotionele problemen	25
3.2. Gedrag	28
3.2.1. Probleemgedrag	28
3.2.3. Pesten	34
3.3. Beoordeling psychische gezondheid en gedrag	36
3.3.1. Score op psychosociale problemen	36
3.3.2. Zorgen van ouders over de opvoeding of ontwikkeling en/of het gedrag	37
4.1.1. Gezinssituatie	38
4.1.3. Ervaren problematiek thuis	41
4.2. Buurtbeleving	42
5. Conclusies	43
Leefstijl	43
(Psychische) gezondheid en gedrag	44
Verschillen naar geslacht	45
Verschillen naar schoolniveau	45
Verschillen naar etnische herkomst	45
Literatuur	46
Bijlage 1. Onderwerpen uit de JMR-vragenlijsten	48
Bijlage 2. Terugkoppeling resultaten JMR	50

Samenvatting

De GGD Rotterdam-Rijnmond onderzoekt en volgt de lichamelijke en psychische gezondheid en ontwikkeling van kinderen en jongeren van nul tot negentien jaar in samenwerking met het Consultatiebureau De Stromen Opmaat. Daarvoor maken de GGD en De Stromen Opmaat gebruik van de Jeugdmonitor Rijnmond, een wetenschappelijk instrument dat gebruikt wordt om problemen in de (psychische) gezondheid van kinderen en jongeren te signaleren en te monitoren. De GGD en De Stromen Opmaat proberen samen met ouders, scholen en andere instellingen deze problemen aan te pakken, bijvoorbeeld door advies te geven over mogelijke interventies. De uitkomsten van de Jeugdmonitor worden ook gebruikt om invulling te geven aan het preventief jeugdbeleid.

In dit rapport is de (psychische) gezondheid, leefstijl en leefomgeving van kinderen en jongeren in Albrandswaard beschreven. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten, verzameld in de periode 2007-2008, samengevat.

Leefstijl

Overgewicht en obesitas komt voor bij één op de tien peuters, één op de zeven kleuters en bij bijna één op de vijf leerlingen in groep 7, deze cijfers zijn gebaseerd op gemeten lengte en gewicht. Bij het berekenen van overgewicht onder brugklassers is uitgegaan van zelfgerapporteerde lengte en gewicht. Op basis van deze gegevens heeft tien procent van deze groep in meerdere of mindere mate overgewicht, gezien de neiging om het eigen gewicht te onderschatten ligt dit percentage in werkelijkheid waarschijnlijk hoger. In de Jeugdmonitor Rijnmond zijn ook vragen gesteld over gewoonten die vaak samenhangen met overgewicht. Het aandeel kinderen en jongeren met ongezonde leefgewoonten op het gebied van voeding en beweging (met name groente- en fruitconsumptie) is groot.

Twee procent van de eersteklassers rookt dagelijks, twaalf procent heeft in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek vijf of meer glazen alcohol bij één gelegenheid gedronken en één procent heeft recent softdrugs gebruikt.

Van de kinderen in groep 7 geeft 60% aan thuis en/of op school seksuele voorlichting te hebben gehad. In de brugklas geeft twee procent van de leerlingen aan wel eens geslachtsgemeenschap te hebben gehad.

(Psychische) gezondheid en gedrag

Bij het overgrote deel van de kinderen en jongeren wordt de gezondheid als goed ervaren: volgens de ouders heeft 99% van de peuters en kleuters een goede gezondheid, ruim 91% van de leerlingen in groep 7 en 82% van de brugklas beoordeelt de eigen gezondheid als goed.

Zestien procent van de leerlingen in groep 7 rapporteert een hoge score op sombere gevoelens. Bij brugklassers ligt het percentage leerlingen met een ongunstige score op emotionele problemen op 22%. Ongeveer een kwart van de brugklassers heeft wel eens suïcidegedachten en elf procent geeft aan ooit een suïcidepoging te hebben ondernomen.

Bij één procent van de peuters maakt de ouder zich zorgen over de opvoeding van het kind. Dertien procent van ouders en leerkrachten van kleuters maakt zich zorgen over de ontwikkeling en/of het gedrag van het kind. Over vijf procent van de kleuters maken zowel de ouders als de leerkrachten zich zorgen.

Volgens de ouders heeft zeven procent van de kleuters een hoge score op psychische problemen (score boven de norm). Volgens de leerkracht is dit percentage tien procent. Deze kleuters hebben een score die vergelijkbaar is met kleuters die in zorg zijn bij instellingen voor geestelijke gezondheidszorg. Bij twee procent van de kleuters is zowel volgens de ouders als de leerkracht sprake van hoge score op psychische problemen.

Volgens de ouders heeft negen procent van de kinderen in groep 7 een hoge score op psychische problemen, volgens de leerkracht heeft geen van de kinderen in groep 7 een zorgelijke score. Bij vijftien procent van de brugklassers is er sprake van een hoge score op psychische problemen.

In het jaar voor de afname van de JMR vertoonde tien procent van de leerlingen van groep 7 frequent probleemgedrag (waaronder vandalisme en criminaliteit). 35% van de brugklassers geeft aan zich meer dan één keer schuldig aan probleemgedrag te hebben gemaakt. Tien procent van de leerlingen

op het voortgezet onderwijs geeft aan in het jaar voorafgaande aan de JMR een ernstig geweldsdelict te hebben gepleegd. In de brugklas rapporteert elf procent van de leerlingen wel eens een wapen bij zich te dragen. In groep 7 is dit vijf procent.

Één procent van de kinderen in groep 2 en geen van de kinderen in groep 7 is volgens de leerkracht vaak ongeoorloofd afwezig van school. Vier procent van de brugklassers geeft aan in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek gespijeld te hebben.

Pesten komt in groep 2 nog weinig voor, volgens ouders en leerkrachten wordt één procent gepest en pest vier procent van de kleuters andere kinderen. Van de leerlingen in groep 7 wordt vier procent van de leerlingen vaak gepest, in de brugklas wordt vijf procent tenminste een keer per week gepest.

Leefomgeving

Een kwart van de brugklassers ervaart in meer of mindere mate problemen in de thuissituatie.

Meer dan de helft van de leerlingen uit groep 7 vindt dat er niet genoeg te doen of te beleven is in de buurt waar zij wonen en 42% van de leerlingen uit groep 7 voelt zich wel eens onveilig in de eigen buurt.

Verschillen naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst

Geslacht

Ouders van kleuters maken zich vaker zorgen over de ontwikkeling en/of gedrag van jongens dan van meisjes. Probleemgedrag (waaronder pesten en criminaliteit) geven jongens in groep 7 en de brugklas ongunstiger vaker aan dat zij dit vertonen dan meisjes. Jongens in groep 7 geven vaker aan dat zij andere pesten dan meisjes. Ook hebben jongens in groep 7 vaker ooit en recent alcohol gedronken dan meisjes.

Meisjes rapporteren meer emotionele problemen (middelbare school). Ook rapporteren meisjes in de brugklas vaker problematiek thuis.

Schoolniveau

De havo/vwo leerlingen geven vaker aan te pesten en gepest te worden dan vmbo leerlingen.

Etnische herkomst

Er zijn verschillende verbanden tussen de etnische herkomst en (psychische) gezondheid en gedrag gevonden.

Kleuters van een Nederlandse herkomst eten minder vaak fruit volgens de norm. Autochtone peuters en kinderen in groep 7 eten minder vaak elke dag groente dan kinderen van allochtone herkomst.

Kleuters van een overige etnische herkomst sporten minder vaak minstens twee dagen per week buiten schooltijd.

In de brugklas zijn allochtone leerlingen minder vaak lid van een sportvereniging dan autochtone leerlingen. Kinderen in groep 7 van allochtone herkomst geven minder vaak aan dat zij thuis seksuele voorlichting hebben gehad. De allochtone brugklassers en kinderen in groep 7 geven vaker aan probleemgedrag te vertonen. Tevens geven de allochtone kinderen in groep 7 vaker aan wel eens anderen te pesten dan autochtone kinderen.

Vergelijking met eerdere metingen

In vergelijking met eerdere jaren zijn er een aantal positieve en negatieve veranderingen te zien.

De ouders rapporteren minder vaak dat hun kleuter probleemgedrag vertoont. In de brugklas is het percentage dat spijbelt afgenomen. Het aantal brugklassers dat ooit heeft gerookt is afgenomen.

Met betrekking tot over gewicht is bij de kleuters het aantal meisjes met overgewicht toegenomen, bij de brugklassers is bij de jongens en meisjes het aantal jongeren met overgewicht toegenomen. Het aantal kleuters dat buiten speelt is afgenomen. Vergeleken met een eerdere meting rapporteren de leerkrachten van kleuters vaker een zorgelijke score op psychische problemen.

Conclusie

Met het overgrote deel van de kinderen en jongeren in Albrandswaard gaat het goed. In vergelijking met eerdere metingen zijn veel gezondheidsaspecten onveranderd gebleven en op een aantal gebieden is de gezondheid verbeterd en op andere gebieden verslechterd. Overgewicht en emotionele problemen hebben speciale aandacht nodig.

1. Inleiding

Dit rapport beschrijft de (psychische) gezondheid en leefstijlfactoren van kinderen en schoolgaande jongeren in Albrandswaard. De gegevens in dit rapport zijn verzameld in het kader van de Jeugdmonitor Rijnmond. Dit instrument van het jeugdbeleid van de gemeente Rotterdam meet op vaste momenten in het leven van een kind of jongere onder meer de (psychische) gezondheid. Samen met het preventief gezondheidsonderzoek dat door het consultatiebureau en de GGD wordt afgenomen, geeft dit een goed beeld van de gezondheid van de jeugd.

In dit inleidende hoofdstuk wordt allereerst een korte toelichting gegeven op de Jeugdmonitor Rijnmond. Vervolgens wordt de onderzoekspopulatie per meetmoment beschreven, gevolgd door een beschrijving van de opzet van deze rapportage en uitgevoerde analyses. Het hoofdstuk sluit af met een leeswijzer.

1.1. De Jeugdmonitor Rijnmond (JMR)

De Jeugdmonitor Rijnmond is een wetenschappelijk instrument waarmee de GGD Rotterdam-Rijnmond de (psychische) gezondheid van kinderen en jongeren van nul tot negentien jaar op systematische wijze monitort. Het instrument wordt gebruikt in Rotterdam maar ook in andere gemeenten in het verzorgingsgebied van de GGD Rotterdam-Rijnmond¹.

Aan de hand van vragenlijsten wordt op vijf verschillende leeftijdsmomenten gemeten hoe het met de jeugd in Rotterdam gaat, namelijk bij peuters op 24 maanden², bij kleuters in groep 2 en leerlingen in groep 7 van de basisschool en vervolgens in de brugklas van het voortgezet onderwijs. De zo verkregen informatie geeft inzicht in de ontwikkeling van de gezondheid van kinderen en de factoren die daarop van invloed zijn.

Als integraal onderdeel van de jeugdgezondheidszorg (JGZ) draagt de informatie uit de Jeugdmonitor allereerst bij aan een goed beeld van de gezondheid van individuele kinderen en jongeren. Deze individuele gegevens worden gebruikt bij het preventief gezondheidsonderzoek van de jeugdgezondheidszorg. Daarnaast voert de GGD met de Jeugdmonitor de wettelijke taak uit van het signaleren en monitoren van de (psychische) gezondheid van kinderen en jongeren op collectief niveau. De Jeugdmonitor geeft op collectief niveau een beeld van de (psychische) gezondheid van bijvoorbeeld alle leerlingen van een bepaalde school of alle jeugd van dezelfde leeftijd uit één deelgemeente of van de totale gemeente. Aan de hand van deze gegevens geeft de GGD scholen, (deel)gemeenten en andere belanghebbenden advies en begeleiding bij de aanpak van bepaalde gezondheidsgerelateerde onderwerpen en de keuze voor mogelijke interventies.

¹ Het betreft de gemeenten Barendrecht, Lansingerland, Capelle aan den IJssel, Krimpen aan den IJssel, Ridderkerk, Albrandswaard, Maassluis, Vlaarding en Schiedam.

² Het contactmoment bij peuters wordt vanaf 2007 uitgevoerd op 24 maanden (voorheen met 30 maanden).

1.2. Onderzoekspopulatie

1.2.1. Aantal scholen

Zowel op het basisonderwijs als op het voortgezet onderwijs hebben alleen scholen voor regulier onderwijs³ deelgenomen aan de Jeugdmonitor.

In tabel 1.2.1. is het aantal deelnemende scholen of schoollocaties per leeftijdsmoment weergegeven. Het aantal scholen of schoollocaties dat deelneemt aan de JMR verschilt per leeftijdsmoment. Voor groep 2, groep 7 en het voortgezet onderwijs zijn gegevens uit het schooljaar 2007-2008 gebruikt.

Tabel 1.2.1. Aantal en percentage deelnemende scholen aan de JMR

Leeftijdsmoment	Aantal scholen* in Albrandswaard	Aantal en % scholen* die (gedeeltelijk**) mee hebben gedaan aan de JMR	
Groep 2	8	7	88%
Groep 7	8	7	88%
Brugklas	2	2	100%

* Het aantal scholen in Albrandswaard, hierbij zijn alleen de hoofdlocaties geteld.

** Een school wordt hier meegerekend als we iets van vragenlijsten terug hebben ontvangen. Hier zitten bij de basisscholen ook scholen bij waar we alleen vragenlijsten hebben ontvangen van ouders, kinderen en/of leerkrachten. Een basisschool wordt ook meegerekend als er bij meerdere locaties van één (of meerdere) locatie(s) wel vragenlijsten binnen zijn en de andere niet.

1.2.2. Respons per leeftijdsmoment

De gegevensverzameling van de Jeugdmonitor Rijnmond vindt jaarlijks plaats. In dit rapport staan de meest recente gegevens beschreven per leeftijdsgroep.

In tabel 1.2.2. is per meetmoment weergegeven over welke periode de resultaten worden beschreven, welke gegevensbronnen zijn gebruikt en wat per meetmoment de respons is. In tabel 1.2.3. staat per meetmoment de leeftijd van de kinderen die deelnemen aan de JMR genoemd.

De gegevens van de peuters betreffen 2-jarigen die binnen het werkgebied van een consultatiebureau in Albrandswaard vallen.

De gegevens van groep 2 (5-6 jarigen) en groep 7 (10-11 jarigen) betreffen in Albrandswaard woonachtige kinderen. De gegevens van het voortgezet onderwijs betreffen in Albrandswaard schoolgaande jongeren.

Tabel 1.2.2 Respons van de verschillende bronnen per leeftijdsmoment

Leeftijdsmoment	(School)jaar van afname	Totaal aantal kinderen ¹	Leerling		Ouders		Leerkracht		JGZ-medewerker	
			aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Peuters	2008	143 (half jaar)			146	102%	-	-	120	84%
Groep 2	2007-2008	327	-	-	223	68%	184	57%	240	73%
Groep 7	2007-2008	216	183	85%	171	79%	135	63%	174	81%
Eerste klas	2007-2008	87	85	98%	-	-	-	-	-	-

¹ Per leeftijdsmoment verschilt wie worden gerekend tot de totale groep kinderen of leerlingen. Alle 2-jarigen in Albrandswaard worden voor een PGO uitgenodigd. Bij groep 2, groep 7 en de brugklas het voortgezet onderwijs wordt uitgegaan van alle leerlingen uit deze groepen van die scholen waar de JMR wordt afgenomen.

³ Het regulier voortgezet onderwijs bestaat uit vmbo (theoretische, gemengde en beroepsgerichte leerweg), havo en vwo.

Tabel 1.2.3. Leeftijd* van de kinderen/ jongeren per leeftijdsmoment

Leeftijds- moment		
	Leeftijdscategorie	%
Peuters	1 jaar	1%
	2 jaar	99%
Groep 2	jonger dan 5 jaar	0%
	5 jaar	23%
	6 jaar	68%
	ouder dan 6 jaar	9%
Groep 7	jonger dan 10 jaar	0%
	10 jaar	20%
	11 jaar	62%
	ouder dan 11 jaar	17%
Brugklas	jonger dan 12 jaar	2%
	12 jaar	70%
	13 jaar	27%
	ouder dan 13 jaar	1%

* leeftijd ten tijde van het invullen van de vragenlijst.

1.2.3. Geslacht en etnische herkomst

Voor alle leeftijdsmomenten, uitgezonderd de brugklas, geldt dat ongeveer de helft uit jongens en de andere helft uit meisjes bestaat (zie tabel 1.2.4.).

De etnische herkomst van de kinderen is bepaald aan de hand van de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Deze definitie gaat uit van zowel het geboorteland van het kind zelf, als van het geboorteland van de vader en de moeder. Een kind heeft een autochtone herkomst wanneer beide ouders in Nederland geboren zijn. In tabel 1.2.4. wordt voor de verschillende leeftijdsmomenten de verdeling naar geslacht en etnische herkomst weergegeven. Ter vergelijking is in de tabel ook de verdeling naar geslacht en etnische herkomst van de totale populatie Albrandswaard opgenomen.

Tabel 1.2.4. Verdeling naar geslacht en etnische herkomst¹

	Jongens	Meisjes	Nederlands	Surinaams	Antilliaans/ Arubaans	Marokkaans	Turks	Kaapverdiaans	Anders
Peuters in JMR ²	49%	51%	90%						10%
0-5 jarigen in Albrandswaard	50%	50%	82%						18%
Groep 2 in JMR	54%	46%	79%	7%					13%
5-10 jarigen in Albrandswaard	52%	48%	83%	6%					12%
Groep 7 in JMR ²	48%	52%	83%						17%
10-15 jarigen in Albrandswaard	51%	49%	84%						16%
VO1 in JMR	32%	68%	77%	5%	1%	0%	2%	0%	15%
10-15 jarigen in Albrandswaard	51%	49%	84%	5%	1%	1%	1%	<1%	8%

¹De gegevens over geslacht en etniciteit van de JMR populatie zijn bij de peuters gebaseerd op de JGZ vragenlijst, bij groep 2 en groep 7 op de totale onderzoekspopulatie: het aantal kinderen waarvan tenminste één vragenlijst (ouder-, leerkracht- of JGZ-vragenlijst) is ingevuld, en bij het voortgezet onderwijs op de populatie leerlingen die een vragenlijst heeft ingevuld.

²Omdat de afzonderlijke groepen kinderen van allochtone herkomst klein zijn, is er voor gekozen om een tweedeling te maken, te weten autochtoon en allochtoon.

Representativiteit en weging

Aan de hand van gegevens van het Centraal Bureau voor den Statistiek (CBS) van de gemeente Albrandswaard is beoordeeld in hoeverre de verzamelde gegevens per leeftijdsgroep representatief zijn.

Bij de JMR afname van de peuters, de kleuters (groep 2) en groep 7 is de verdeling naar geslacht en etnische herkomst nagenoeg gelijk aan de verdeling in geheel Albrandswaard.

Omdat alle scholen voor regulier voortgezet onderwijs deelnemen aan de JMR kan de onderzochte populatie als representatief beschouwd worden voor de in Albrandswaard schoolgaande brugklassers op het regulier voortgezet onderwijs. Door te kleine aantallen kon de representativiteit voor etnische herkomst alleen getoetst worden voor de verdeling autochtoon-allochtoon. In vergelijking met de in Albrandswaard woonachtige populatie is er voor de brugklassers geen verschil naar etnische herkomst gevonden, maar wel naar geslacht gevonden. De meisjes zijn bij de onderzoekspopulatie oververtegenwoordigd, zoals dat bij de woonachtende jongeren van 10 tot 15 jaar in Albrandswaard verwacht kan worden.

Om een representatief beeld te kunnen geven van de resultaten voor alle peuters, kleuters en leerlingen van groep 7 in de gemeente Albrandswaard zijn de gegevens gewogen, op zodanige wijze dat de resultaten van iedere leeftijdsgroep voor wat betreft de etnische herkomst in verhouding staan tot de etniciteit van de totale (woonachtige) leeftijdsgroep in Albrandswaard. De gegevens van het voortgezet onderwijs zijn niet gewogen naar de woonachtige populatie, omdat in dit gemeenterapport alleen uitspraken worden gedaan over de in Albrandswaard schoolgaande brugklassers.

1.2.4 Sociaal-economische status (SES)

Om een indruk te krijgen van de sociaal-economische status (SES) van de JMR onderzoekspopulatie is in onderstaande tabel de werksituatie en het opleidingsniveau van de ouders weergegeven. Bij de peuters, groep 2 en groep 7 zijn deze gegevens gebaseerd op rapportage door de ouders, bij brugklassers op rapportage door de jongeren zelf.

Tabel 1.2.5. Verdeling naar werksituatie en opleidingsniveau van de ouders

		Opleidingsniveau ouders ¹						
	Totaal	Tenminste één werkende ouder	Beide ouders werkloos	Laag	Midden 1	Midden 2	Hoog	Onbekend
Peuters	140	99%	1%	0%	11%	36%	50%	3%
Groep 2	263	97%	3%	0%	5%	29%	45%	22%
Groep 7	168	95%	5%	0%	13%	33%	33%	20%
Eerste klas	85	98%	3%	niet beschikbaar ²				

¹ Voor het opleidingsniveau is de volgende indeling gebruikt:

Laag: geen opleiding of basisonderwijs

Midden1: lbo/mavo

Midden2: mbo/havo/vwo

Hoog: hbo/universiteit

² Van de brugklassers zijn geen gegevens over het opleidingsniveau van de ouders beschikbaar, omdat dit niet is nagevraagd in de vragenlijst van de Jeugdmonitor. De reden hiervoor is dat leerlingen dit vaak niet weten.

1.2.5. Schoolniveau voortgezet onderwijs

Van de brugklasleerlingen in het voortgezet onderwijs volgt 73% onderwijs op vmbo-niveau en 27% op havo/vwo-niveau.

1.3. Methode

1.3.1. Verschillende instrumenten

De vragenlijsten van de Jeugdmonitor bevatten voor ieder leeftijdsmoment specifieke onderwerpen die van toepassing zijn op deze leeftijd. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van landelijk gevalideerde instrumenten. Sommige instrumenten zijn niet voor iedere leeftijdsgroep geschikt. Omdat de wijze waarop onderwerpen per leeftijdsmoment worden gemeten soms verschilt, kunnen de resultaten van de leeftijdsgroepen niet altijd onderling vergeleken worden. In bijlage I is een lijst opgenomen met de onderwerpen per leeftijdsmoment en de gebruikte instrumenten.

1.3.2. Verschillende gegevensbronnen

Bij de peuters, groep 2 en groep 7 is gebruik gemaakt van verschillende gegevensbronnen, namelijk de ouder (peuters, groep 2, groep 7), de leerkracht (groep 2, groep 7), de JGZ-verpleegkundige (peuters, groep 2, groep 7) en het kind zelf (groep 7). Het gebruik van meerdere informatiebronnen vergroot het inzicht in hoe het werkelijk met het kind gaat.

Afhankelijk van het onderwerp is voor de meest geschikte informatiebron gekozen.

Naast het kind zelf (in groep 7), zijn de ouders, omdat zij het kind het beste en het langste kennen, over het algemeen de beste informatiebron. Het voordeel van de leerkracht als informatiebron is dat de leerkracht een vergelijking met leeftijdsgenootjes kan maken. Voor het lichaamsgewicht zijn de metingen van de jeugdverpleegkundige het meest betrouwbaar.

In groep 2 en groep 7 zijn een aantal identieke vragen zowel aan de ouders als aan de leerkracht gevraagd. De antwoorden van de ouders en leerkrachten komen niet altijd met elkaar overeen.

Verschillen tussen ouders en leerkrachten zijn mogelijk omdat (Meijer & Veerman, 1989):

- kinderen niet in elke situatie hetzelfde gedrag laten zien. Met andere woorden: thuis kunnen kinderen zich anders gedragen of kunnen kinderen anders reageren op een situatie dan op school;
- verschillende gegevensbronnen andere referentiekaders (waarden en normen) kunnen hebben. Ouders kunnen bijvoorbeeld een gedrag normaal vinden of acceptabel vinden en de leerkracht niet;
- een (bewuste of onbewuste) over- of onderrapportage door ouders of leerkrachten kan bestaan. Een ouder kan bijvoorbeeld door opvoedingsonzekerheid overrapporteren of juist onderrapporteren omdat hij of zij niet wil dat gezinsproblemen naar buiten komen.

1.3.3. Toestemmingsprocedure

Bij de Jeugdmonitor Rijnmond wordt, onder andere vanwege het grote aantal deelnemers, een passieve toestemmingsprocedure ('passive informed consent') gehanteerd. Dit houdt in dat ieder kind deelneemt aan het onderzoek tenzij een ouder hiertegen bezwaar heeft gemaakt. Ouders kunnen daarnaast ook bezwaar maken tegen het invullen van een vragenlijst door de leerkracht. Ook kunnen de kinderen zelf weigeren de vragenlijst in te vullen.

1.3.4. Vertrouwelijke afname

Om de informatie uit de vragenlijsten te kunnen gebruiken bij het verlenen van individuele zorg aan een kind, worden de vragenlijsten bij alle leeftijdsmomenten niet anoniem maar vertrouwelijk afgenomen. Hoewel bij groep 7 de informatie uit de vragenlijst die het kind zelf invult niet wordt gebruikt voor het verlenen van individuele zorg, wordt ook bij deze leeftijdsgroep de vragenlijst op naam uitgedeeld.

Doordat de vragenlijsten bij de peuters en leerlingen op het basisonderwijs vertrouwelijk worden afgenomen, is het mogelijk om gegevens uit de verschillende vragenlijsten (ouder-, leerkracht-, JGZ- en leerlingvragenlijst) onderling te koppelen op individueel niveau, waardoor een goed totaalbeeld ontstaat van de gezondheidssituatie van het betreffende kind.

1.4. Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd: in hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de resultaten van de verschillende leefstijlfactoren, waaronder voeding, beweging, genotmiddelengebruik en seksueel gedrag. In hoofdstuk 3 worden de resultaten weergegeven van de verschillende indicatoren voor (psychische) gezondheid en gedrag. Hoofdstuk 4 gaat vervolgens in op de leefomgeving, waaronder de gezinssituatie, problematiek thuis en buurtbeleving. Conclusies volgen tenslotte in hoofdstuk 5.

- Aan het begin van iedere paragraaf staan kernboodschappen. Hierin staan de meest opvallende resultaten over een bepaald onderwerp.
- De resultaten worden standaard geanalyseerd naar etnische herkomst en geslacht. Op deze manier kunnen risicogroepen geïdentificeerd worden. In het geval er significante verschillen (of juist geen verschillen) gevonden zijn wordt dit in de tekst vermeld. Met significante verschillen worden verschillen bedoeld die met een waarschijnlijkheid van 95% niet op toeval berusten. In het geval significante verschillen zijn gevonden naar geslacht of herkomstgroepering zijn de cijfers in de tabel vetgedrukt.
- Etnische groepen die minder dan vijf procent uitmaken van de leeftijdsgroep in de bevolking van Albrandswaard worden bij het (wegen en) rapporteren bij de groep overige etnische herkomst genomen.
- Bij het onderwerp buurtbeleving worden de resultaten niet geanalyseerd naar etnische herkomst, omdat de etnische herkomst sterk samenhangt met de deelgemeente waarin de jongeren wonen.
- Als gevolg van tussentijdse afronding tellen de percentages niet altijd precies op tot 100%.
- Na weergave van de meest recente resultaten worden deze waar mogelijk vergeleken met landelijke cijfers. Exacte vergelijking van gegevens van Albrandswaard met landelijke cijfers is voor de meeste onderwerpen niet mogelijk omdat meetmethoden en/of leeftijdsgroepen afwijken.
- Na weergave van de meest recente resultaten wordt per onderwerp een vergelijking gemaakt met eerdere metingen van de Jeugdmonitor Rijnmond. Omdat bij een aantal onderwerpen recent is overgestapt op de landelijke standaardvraagstelling van GGD Nederland is echter niet altijd een vergelijking met voorgaande jaren mogelijk.

2. Leefstijl

Iemands persoonlijke stijl van leven wordt ook wel 'leefstijl' genoemd (Geerts & Heestermans, 1995). In dit hoofdstuk worden leefstijlgedragingen besproken die van invloed zijn op de gezondheid, zoals overgewicht, voeding, beweging, roken, alcoholgebruik, druggebruik en seksueel gedrag.

2.1. Overgewicht, voeding en beweging

Kernboodschappen

- Overgewicht (inclusief ernstig overgewicht) komt voor bij één op de tien peuters, bij één op de zeven kleuters en bij bijna één op de vijf leerlingen in groep 7.
- Ongeveer één op de tien brugklassers van het voortgezet onderwijs geeft aan overgewicht (inclusief ernstig overgewicht) te hebben.
- Het aantal jongeren met ongezonde leefgewoonten op onder andere het gebied van voldoende groente en fruit eten, frisdrank drinken, voldoende bewegen en computeren en tv kijken is aanzienlijk.
- Allochtone peuters en kinderen in groep 7 eten vaker elke dag groente dan autochtone peuters en kinderen in groep 7.
- Kleuters van een overige etnische herkomst eten vaker fruit volgens de norm en kleuters van Nederlandse herkomst eten minder vaak fruit volgens de norm.
- Kleuters van een Nederlandse herkomst sporten vaker minstens twee dagen, kleuters van een overige etnische herkomst sporten minder vaak minstens twee dagen.
- Autochtone brugklassers zijn vaker lid van een sportvereniging dan allochtone brugklassers.
- Ten opzichte van eerdere metingen hebben bij de kleuters de meisjes vaker overgewicht en hebben bij de brugklassers de jongens en meisjes vaker overgewicht.
- Ten opzichte van eerdere metingen spelen de kleuters minder vaak buiten.

Overgewicht en obesitas (ernstig overgewicht) vormen een toenemend gezondheidsprobleem onder de jeugd in Nederland en wereldwijd. Iemand heeft overgewicht als hij te zwaar is voor zijn lengte. De belangrijkste oorzaak van overgewicht is een disbalans tussen energie-inname en energieverbruik. Wanneer iemand al vanaf jonge leeftijd overgewicht heeft, zijn de gezondheidsgevolgen op latere leeftijd groot. Niet alleen bij volwassenen maar ook bij kinderen met ernstig overgewicht worden meer risicofactoren gevonden voor hart- en vaatziekten en diabetes mellitus type 2. Daarnaast hebben kinderen met overgewicht vaak ook nog overgewicht op latere leeftijd (Visscher en Schoemaker, 2008). Het aantal kinderen met (ernstig) overgewicht is de afgelopen jaren enorm toegenomen (Bulk-Bunschoten et al., 2005).

In Albrandswaard is tien procent van de peuters, veertien procent van de leerlingen in groep 2 en achttien procent van de leerlingen in groep 7 te dik, zoals blijkt uit metingen door de jeugdgezondheidszorg (tabel 2.1.1.).

Van de brugklassers zijn geen gemeten resultaten van lengte en gewicht bekend. Wel is hen in de JMR-vragenlijst naar lengte en gewicht gevraagd. Op basis van deze zelfgerapporteerde gegevens blijkt twaalf procent van hen te dik te zijn. Hierbij dient in gedachte te worden gehouden dat dit percentage in werkelijkheid waarschijnlijk iets hoger ligt omdat leerlingen geneigd zijn de verhouding van lengte en gewicht gunstiger in te schatten dan feitelijk het geval is (Jansen et al., 2006).

Tabel 2.1.1. Prevalentie van overgewicht en obesitas naar leeftijdsmoment

	Overgewicht totaal			Matig overgewicht			Obesitas		
	Totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes
Peuters	10%	10%	10%	9%	8%	10%	1%	2%	0%
Groep 2	14%	10%	18%	11%	10%	12%	3%	0%	6%
Groep 7	18%	14%	23%	16%	13%	20%	2%	1%	3%
Eerste klas	12%	20%	8%	12%	20%	8%	0%	0%	0%

Bij vetgedrukte percentages verschillen jongens en meisjes significant van elkaar.

Bij peuters, kleuters en kinderen in groep 7 kan vanwege te kleine aantallen alleen overgewicht totaal worden getoetst. Voor geen van de leeftijdsmomenten is een verschil naar geslacht gevonden. Voor de peuters en de kinderen in groep 7 kan er vanwege te kleine aantallen niet getoetst worden naar etnische herkomst. Bij de kleuters is geen verschil naar etnische herkomst gevonden. Voor de brugklassers kon er vanwege te kleine aantallen niet getoetst worden naar geslacht, etnische herkomst of schoolniveau.

Voeding en beweging

In de JMR-vragenlijsten worden vragen gesteld over belangrijke leefstijl aspecten die vaak samenhangen met overgewicht: ontbijten, groente en fruit eten, frisdrank- en tussendoortjesgebruik, televisiekijken/computeren, buitenspelen en sporten. In de strijd tegen overgewicht richt de jeugdgezondheidszorg zich op het eten van groente en fruit, het verminderen van het aantal tussendoortjes tot maximaal drie per dag (Voedingscentrum), het stimuleren van ontbijten, vermindering van frisdrankgebruik (of andere gezoete dranken) tot maximaal twee per dag, vermindering van televisiekijken tot maximaal één uur per dag bij kinderen onder de zes jaar en maximaal twee uur per dag bij kinderen boven de zes jaar en het stimuleren van buiten spelen en sporten (Bulk-Bunschoten et al., 2005). De Nederlandse Norm Gezond Bewegen voor jeugdigen ligt op één uur matig intensieve beweging per dag, waarvan twee keer per week gericht op uithoudingsvermogen.

Voeding

(Ernstig) overgewicht hangt samen met *niet* ontbijten, mogelijk omdat de verleiding om te snoepen of snacken met een lege maag groter is (www.Overgewicht.org). Het percentage kinderen en jongeren dat minstens vijf dagen per week ontbijt, varieert van 97% bij peuters, 99% bij de kleuters, 99% bij groep 7 tot 87% bij leerlingen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs. Wegens het geringe aantal peuters, kleuters, kinderen in groep 7 en brugklassers dat aangeeft niet regelmatig te ontbijten, kan dit niet worden getoetst naar geslacht en etnische herkomst.

Tabel 2.1.2. Belangrijke voedingsgewoonten per leeftijdsmoment

Item	geslacht	peuters	kleuters	groep 7	brugklas
Ontbijt minstens vijf dagen per week	totaal	97%	99%	99%	87%
	jongens	97%	99%	99%	89%
	meisjes	96%	98%	100%	86%
Eet dagelijks fruit volgens de norm*	totaal	49%	32%	24%	28%
	jongens	49%	32%	25%	33%
	meisjes	51%	32%	23%	25%
Eet dagelijks groente	totaal	50%	44%	40%	25%
	jongens	54%	43%	37%	19%
	meisjes	46%	45%	42%	28%
Meer dan twee glazen fris per dag**	totaal	26%	39%	35%	45%
	jongens	22%	39%	38%	37%
	meisjes	31%	40%	31%	48%
Meer dan drie tussendoortjes per dag	totaal	4%	3%	5%	-
	jongens	4%	4%	3%	-
	meisjes	6%	2%	7%	-

* Peuters en kleuters anderhalf stuk per dag, vanaf groep 7 twee stuks per dag. Bij alle leeftijdsgroepen mag 1 stuk fruit vervangen worden door een glas sinaasappel- of grapefruitsap.

** Frisdrank of andere gezoete dranken.

Bij vetgedrukte percentages verschillen jongens en meisjes significant van elkaar.

Het Voedingscentrum adviseert tot negen jaar elke dag 50-150 gram groente en anderhalf stuk fruit te eten. Vanaf negen jaar is het advies 150-200 gram groente en twee stuks fruit. De fruitconsumptie is bekeken aan de hand van deze richtlijn, waarbij één stuk fruit vervangen mag worden door een glas sinaasappel- of grapefruitsap. Bij de groenteconsumptie is er gekeken of er elke dag groente wordt gegeten.

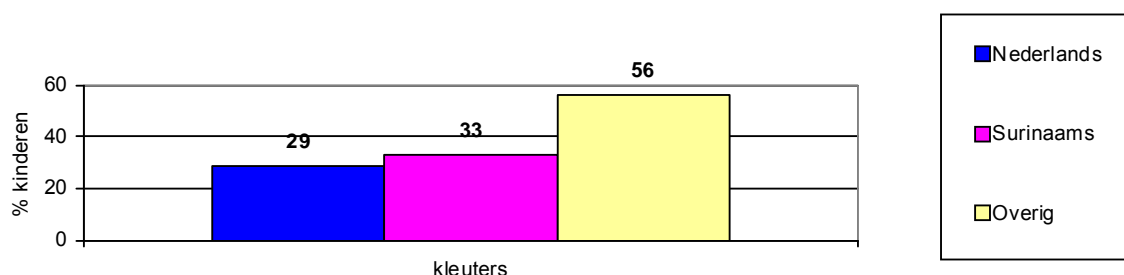
Het percentage kinderen en jongeren dat fruit eet volgens de richtlijn gezonde voeding is lager bij de hogere leeftijdsgroepen en varieert van 49% bij de peuters, 32% bij de kleuters, 24% bij groep 7 leerlingen tot 28% bij de eersteklassers in het voortgezet onderwijs. Het elke dag eten van groente neemt ook af met de leeftijd en daalt van 50% bij de peuters, 44% bij de kleuters, 40% bij groep 7 leerlingen naar 25% in de brugklas (tabel 2.1.2).

Bij geen van de leeftijdsmomenten zijn er verschillen gevonden naar geslacht voor het eten van groente en fruit.

Kleuters van overige herkomst eten vaker fruit volgens de norm en kleuters van Nederlandse herkomst eten minder vaak fruit volgens de norm (figuur 2.1.1). Voor fruit eten is er bij de peuters, kinderen in groep 7 en de brugklassers geen verschil naar etnische herkomst gevonden.

Peuters (77%) en kinderen in groep 7 (68%) van allochtone herkomst eten vaker elke dag groente dan peuters (44%) en kinderen in groep 7 (34%) van autochtone herkomst. Bij de kleuters en brugklassers is er geen verschil gevonden naar etnische herkomst voor elke dag groente eten.

Figuur 2.1.1. Percentage kleuters dat fruit eet volgens de norm naar etnische herkomst

In relatief veel tussendoortjes (zoals snacks, koek, snoep en gebak) zitten niet veel voedingsstoffen, zoals vitamines en mineralen. Veel van deze producten zorgen al snel voor extra calorieën omdat ze vaak veel vet en/of toegevoegde suikers bevatten. Daarom adviseert het Voedingscentrum per dag niet meer dan drie à vier keer iets tussendoor te eten en daarbij te kiezen voor 'gezonde' tussendoortjes.

Ook een hoge inname van frisdrank of andere suikerhoudende dranken hangt samen met overgewicht, doordat dranken met suiker ervoor zorgen dat er snel te veel calorieën binnenkomen. Verder levert frisdrank geen belangrijke voedingsstoffen, zoals vitamines en mineralen. Daarom vindt het Voedingscentrum dranken die geen calorieën leveren, zoals water, thee zonder suiker en light frisdrank, de beste keus. Light producten moeten door kinderen echter met mate gebruikt worden (van één tot vier jaar niet meer dan één tot twee glazen light frisdrank, yoghurt drank of andere light producten met cyclamaat, tussen vier en acht jaar niet meer dan drie eenheden).

Van de peuters krijgt 26% meer dan twee glazen frisdrank (of andere gezoete dranken) per dag. Bij kleuters is dit percentage 39%. In groep 7 is dit 35% en in de brugklas is dit percentage 45%. Bij geen van de leeftijdsmomenten is er voor het drinken van meer dan twee glazen frisdrank een verschil gevonden naar geslacht of etnische herkomst.

Van de peuters krijgt vier procent en bij kleuters krijgt drie procent meer dan drie tussendoortjes per dag (groente en fruit telt hier niet mee). In groep 7 is dit vijf procent. Op het voortgezet onderwijs is niet gevraagd naar het eten van tussendoortjes (tabel 2.1.2). Voor geen van de drie leeftijdsmomenten kan er getoetst worden naar geslacht of etnische herkomst als het gaat om het eten van tussendoortjes omdat de aantallen te klein zijn.

Beweging

Naast een gezonde voeding is ook bewegen belangrijk bij de preventie van overgewicht.

Van de peuters speelt 66% minstens vijf dagen per week buiten. Op het basisonderwijs is dit aandeel lager (32% in groep 2 en 38% in groep 7). Bij de oudere leeftijdsgroepen is gekeken naar sportdeelname. Bij de kleuters sport 57%, in groep 7 sport 82% en van de brugklassers sport 75% minstens twee dagen per week buiten schooltijd. Van de kinderen in groep 7 is 79% lid van een sportvereniging en bij de brugklassers is dit 74%.

Voor geen enkel van deze gedragingen (buitenspelen, sporten, lid sportvereniging) is verschil gevonden tussen jongens en meisjes (tabel 2.1.3).

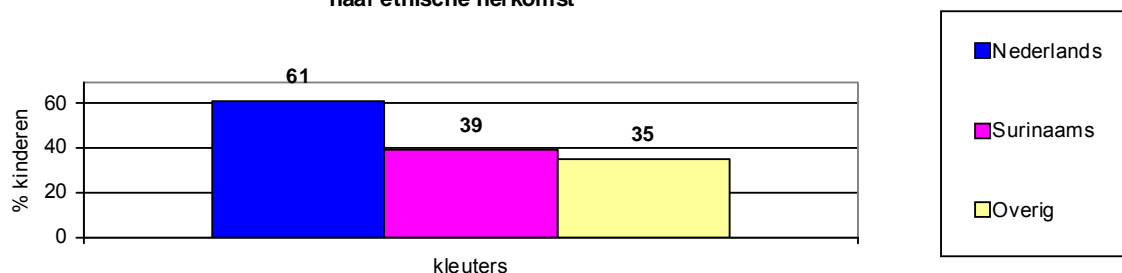
Tabel 2.1.3. Belangrijke lichaamsactiviteiten per leeftijdsmoment

Item	geslacht	peuters	kleuters	groep 7	brugklas
Speelt minstens vijf dagen per week buiten	totaal	66%	32%	38%	-
	jongens	62%	37%	42%	-
	meisjes	69%	27%	33%	-
Lid van een sportvereniging	totaal	-	-	79%	74%
	jongens	-	-	73%	78%
	meisjes	-	-	84%	72%
Sport minstens twee dagen per week	totaal	-	57%	82%	75%
	jongens	-	56%	82%	85%
	meisjes	-	57%	82%	71%
Kijkt veel tv of computert veel per dag*	totaal	55%	78%/28%	59%	73%
	jongens	54%	78%/28%	62%	85%
	meisjes	55%	78%/28%	57%	67%

* onder de zes jaar: een uur of meer, boven de zes jaar: meer dan twee uur. Bij de kleuters zijn beiden gerapporteerd (respectievelijk meer dan één uur en meer dan twee uur).

Bij vetgedrukte percentages verschillen jongens en meisjes significant van elkaar.

Voor peuters die minstens vijf dagen per week buiten spelen zijn er geen verschillen naar etnische herkomst gevonden. Vanwege te kleine aantallen kan voor de kleuters en kinderen in groep 7 voor buitenspelen niet getoetst worden naar etnische herkomst. Kleuters van Nederlandse herkomst sporten vaker, minstens twee keer per week buiten schooltijd, dan kleuters van een overige etnische herkomst (figuur 2.1.2). De autochtone brugklassers zijn vaker lid van een sportvereniging dan de allochtone brugklassers (80% versus 55%). Vanwege te kleine aantallen kon bij de brugklassers het minstens twee dagen sporten niet getoetst worden naar etnische herkomst. Bij de kinderen in groep 7 is geen verschil gevonden naar etnische herkomst voor minstens twee dagen sporten en het lid zijn van een sportvereniging.

Figuur 2.1.2. Percentage kleuters dat minstens twee keer per week buiten schooltijd sport naar etnische herkomst

Naast de uren die er besteed worden aan bewegen, wordt er in de Jeugdmonitor ook gevraagd naar de uren die worden besteed aan passieve vrijetijdsbesteding, zoals tv kijken en computeren. Niet alleen inactiviteit speelt een rol bij deze zittende activiteiten, maar bijvoorbeeld ook het nuttigen van snacks tijdens het tv kijken. Geadviseerd wordt het tv kijken/computeren onder de zes jaar te beperken tot niet langer dan een half uur en boven de zes jaar niet langer dan twee uur per dag.

Van de peuters computert of kijkt meer dan de helft één uur of meer tv per dag (55%). Ruim driekwart van de kleuters computert of kijkt meer dan één uur tv per dag (78%), maar ongeveer een derde (28%) van hen computert of kijkt meer dan twee uur per dag tv. Bij de oudere leeftijdsgroepen neemt tv kijken/computeren toe met de leeftijd en varieert van 59% in groep 7 tot 73% in de eerste klas van het voortgezet onderwijs. Bijna driekwart (73%) van de leerlingen in groep 7 heeft een eigen tv en/of pc op de kamer (in de overige leeftijdsgroepen is hier niet naar gevraagd). Jongens in groep 7 hebben vaker een tv en/of pc op hun kamer dan meisjes (83% versus 64%). Voor het hebben van een tv en/of pc op de kamer is voor groep 7 geen verschil naar etniciteit gevonden. Voor geen van de

leeftijdsmomenten is een verschil naar geslacht of etnische herkomst gevonden voor tv kijken en/of computeren.

Het niveau van het onderwijs lijkt niet samen te hangen met de leefstijlaspecten (tabel 2.1.4).

Tabel 2.1.4. Leefstijlaspecten op het voortgezet onderwijs naar niveau

Item	niveau	brugklas
Ontbijt minstens vijf dagen per week	vmbo	86%
	havo/vwo	91%
Eet dagelijks fruit volgens de norm	vmbo	32%
	havo/vwo	14%
Eet dagelijks groente	vmbo	26%
	havo/vwo	23%
Meer dan twee glazen frisdrank per dag*	vmbo	47%
	havo/vwo	39%
Lid van een sportvereniging	vmbo	69%
	havo/vwo	87%
Sport minstens twee dagen per week	vmbo	74%
	havo/vwo	78%
Meer dan twee uur tv kijken of computeren per dag	vmbo	71%
	havo/vwo	77%

* frisdrank of andere gezoete dranken

Bij vetgedrukte percentages verschillen vmbo en havo/vwo significant van elkaar.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

Vergeleken met eerdere metingen hebben de meisjes bij de kleuters vaker (ernstig) overgewicht. Bij de brugklassers hebben de jongens en meisjes vaker overgewicht vergeleken met eerdere metingen.

Tabel 2.1.5. (Ernstig) overgewicht: vergelijking met eerdere meting

Item		kleuters		brugklas	
		04/05	07/08	05/06	07/08
(Ernstig) overgewicht	jongens	11%	10%	2%	20%
	meisjes	11%	18%	2%	8%

Percentages zijn *inclusief* obesitas.

Bij vetgedrukte percentages verschillen de twee meetmomenten significant van elkaar.

Leerlingen van het voortgezet onderwijs zijn ten opzichte van eerdere metingen niet meer of minder gaan ontbijten. Ook voor frisdrankgebruik zijn geen verschillen gevonden ten opzichte van eerdere metingen. De andere voedingsaspecten kunnen nog niet vergeleken worden met eerdere metingen, omdat deze aspecten in het vorige rapport vanwege beleidskeuzes niet gerapporteerd werden.

Met betrekking tot de lichaamsactiviteiten zijn de kleuters minder vaak buiten gaan spelen ten opzichte van 2004-2005, voor minstens twee dagen per week sporten is geen verschil gevonden. Bij de brugklassers is geen verschil gevonden ten opzicht van de meting in 2005-2006 voor het lid zijn van een sportvereniging en het minstens twee dagen sporten. Tv kijken/computeren kan niet vergeleken worden met een eerdere meting, omdat in het verleden alleen gerapporteerd werd over tv kijken exclusief computeren.

Tabel 2.1.6. Lichaamsactiviteiten: vergelijking met eerdere meting

Item	kleuters		Brugklas	
	04/05	07/08	05/06	07/08
Speelt vijf dagen per week buiten	75%	32%	-	-
Lid sportvereniging	-	-	77%	74%
Sport minstens twee dagen per week	55%	57%	78%	75%

Bij vetgedrukte percentages verschillen de twee meetmomenten significant van elkaar.

Bij peuters, groep 2 en 7 en brugklassers is vergelijking voor overgewicht met landelijke gegevens niet mogelijk in verband met te kleine aantallen. De landelijke cijfers voor groep 2 en groep 7 zijn gebaseerd op onderzoek door TNO uit 2002-2004 (Hurk van den et al, 2006). Voor peuters komen de meest recente landelijke cijfers uit 1996/97 (Hirasing et al, 2000).

Landelijke cijfers van 12 en 13 jarigen zijn gebaseerd op zelfgerapporteerde lengte en gewicht afkomstig uit het *Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC) onderzoek (Van Dorsselaer, et al., 2007).

Tabel 2.1.7 Prevalentie van overgewicht en obesitas in Albrandswaard en Nederland

	Albrandswaard				Nederland			
	overgewicht		obesitas		overgewicht		obesitas	
	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes	jongens	meisjes
Peuters	8%	10%	2%	<1%	7%	8%	1%	1%
Groep 2	10%	12%	0%	6%	8%	11%	3%	4%
Groep 7	13%	20%	1%	3%	12%	15%	3%	3%
Eerste klas	20%	8%	0%	0%	13%	14%	4%	4%

Percentage overgewicht is *exclusief* obesitas.

Bij vetgedrukte percentages verschilt het percentage in Albrandswaard en Nederland met elkaar.

Bron landelijke cijfers voor peuters: Hirasing et al., 2000; voor kleuters, groep 7: Van den Hurk et al., 2006, voortgezet onderwijs: Van Dorsselaer, et al., 2007.

Een uitkomst van de 'Ga voor gezond!-test' van het NIGZ (www.gavoorgezond.nl) is dat de helft van de kinderen uit groep 1 tot en met 3 elke dag groente of fruit eet. Uit het HBSC onderzoek (Van Dorsselaer et al., 2007) komt naar voren dat 37% van de leerlingen uit groep 8 en 29% van de leerlingen van het voortgezet onderwijs elke dag fruit eten. De cijfers uit Albrandswaard over elke dag fruit of groente eten, zijn vanwege de andere basisschoolgroep niet vergelijkbaar, en is daarom niet getoetst.

Door het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) wordt aangegeven dat 60% van de 3-jarigen en 67% van de 5-12 jarigen (bijna) iedere dag buiten speelt en dat 77% van de 8-12 jarigen lid is van een sportvereniging. Uit de HBSC-studie blijkt dat op het voortgezet onderwijs 67% lid is van een sportvereniging. Door het gebruik van andere instrumenten en leeftijdsmomenten is een goede vergelijking tussen landelijke cijfers en gegevens van Albrandswaard niet mogelijk, daarom is niet getoetst op verschillen.

2.2. Roken

Kernboodschap

- Twaalf procent van de eersteklassers op het voortgezet onderwijs heeft wel eens gerookt, dit geldt voor vijf procent van de leerlingen in groep 7.
- Twee procent van de eersteklassers rookt dagelijks.
- Het aantal brugklassers dat ooit heeft gerookt is vergeleken met een eerdere meting afgenomen.

Roken verhoogt het risico op longkanker, hart- en vaatziekten en chronische luchtwegaandoeningen. Alhoewel dit geen aandoeningen zijn die al veel bij de jeugd voorkomen, is het juist ook bij jongeren van belang om inzicht te krijgen in het rookgedrag, omdat blijkt dat veruit de meeste volwassen rokers al in hun jeugd met roken begonnen zijn (Monshouwer et al., 2008).

Roken (ooit)

Aan de leerlingen in groep 7 en de brugklas is gevraagd of zij roken of wel eens gerookt hebben.

Vijf procent van de leerlingen in groep 7 geeft aan wel eens te hebben gerookt tegenover twaalf procent in de brugklas. Zowel in groep 7 als in de brugklas kan niet worden getoetst op verschillen naar geslacht, etnische herkomst en schoolniveau (alleen brugklas) omdat de aantallen te klein zijn.

Dagelijks roken

Onder leerlingen in groep 7 komt dagelijks roken niet voor. In de brugklas is dit twee procent. Het verschil naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst kan niet worden getoetst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

Het percentage brugklassers in Albrandswaard dat weleens gerookt heeft, is afgenomen ten opzichte van voorgaande jaren (2005-2006 24% versus 2007-2008 twaalf procent). Dagelijks roken kan niet worden vergeleken met eerdere metingen omdat de aantallen te klein zijn.

Landelijk heeft 33% van de 12-16 jarigen wel eens gerookt en rookt acht procent dagelijks. Vergelijking van landelijke cijfers (Van Dorsselaer et al., 2007) met gegevens van Albrandswaard is niet gedaan omdat de groepen wegens het gebruik van andere meetmomenten niet goed vergelijkbaar zijn.

2.3. Alcoholgebruik

Kernboodschap

- Zeven procent van de leerlingen in groep 7 heeft in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek alcohol gedronken. In de brugklas is dit negentien procent.
- Twaalf procent van de brugklassers heeft in de laatste vier weken tenminste eenmaal vijf of meer glazen alcohol bij één gelegenheid gedronken.
- Jongens in groep 7 hebben vaker ooit en recent alcohol gedronken dan meisjes.

Drinken voor het zestiende levensjaar levert gezondheidsrisico's op, omdat de hersenen nog niet volledig ontwikkeld zijn. De alcoholgerelateerde gezondheidsschade die zich al op jonge leeftijd openbaart zijn vooral de acute consequenties van alcoholgebruik, zoals alcoholvergiftiging. Alcoholgebruik gaat echter ook gepaard met schade die zich op lange termijn uit, zoals hersenschade en kanker. Bovendien blijkt uit onderzoek dat vroeg beginnen met drinken de kans op alcoholproblemen op latere leeftijd vergroot (Trimbos-instituut, 2008).

Aan de leerlingen in groep 7 en de brugklas is gevraagd of zij ooit alcohol gedronken hebben, en zo ja, hoe vaak zij in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek alcohol hebben gedronken (recent alcoholgebruik). Aan de leerlingen in het voortgezet onderwijs is vervolgens ook gevraagd of ze in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek wel eens vijf glazen alcohol of meer hebben gedronken bij één gelegenheid.

Alcoholgebruik (ooit)

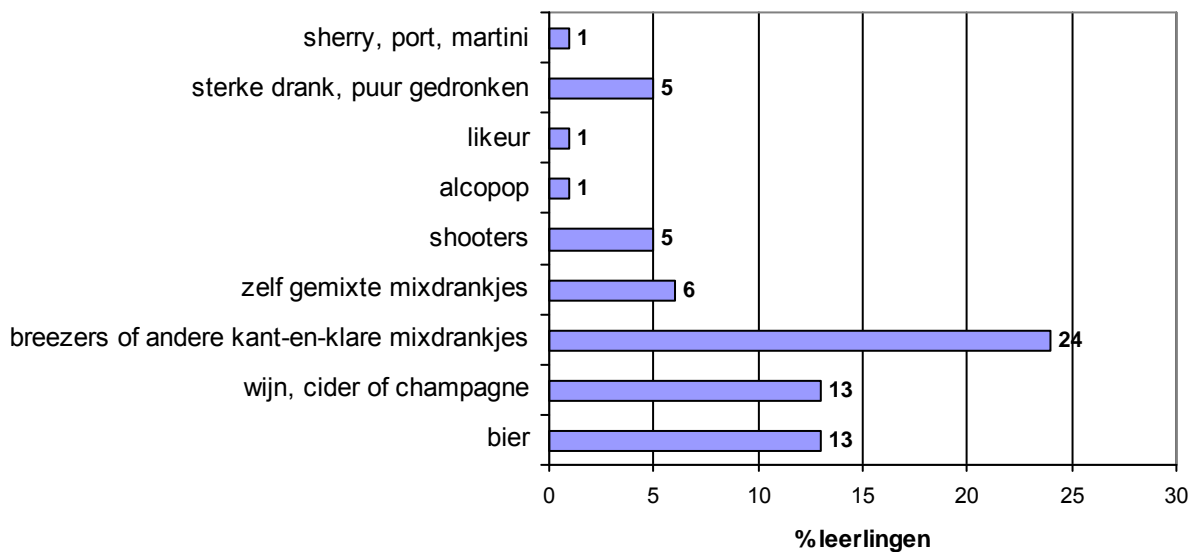
Dertien procent van de leerlingen in groep 7 van de basisschool geeft aan wel eens alcohol te drinken. In de brugklas geeft 39% aan ooit wel eens alcohol te hebben gedronken. Jongens in groep 7 geven vaker aan dan meisjes wel eens een glas alcohol te hebben gedronken (24% versus vier procent). Voor groep 7 kan er niet worden getoetst naar etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Er is geen verschil naar geslacht, etnische herkomst of schoolniveau gevonden voor de brugklassers.

Jongeren drinken vooral in het weekend. Van de eersteklassers geeft 26% aan wel eens alcohol te drinken in het weekend, vier procent drinkt ook wel eens doordeweeks.

In de brugklas zijn kant-en-klare mixdrankjes (waaronder breezers) het meest populaire alcoholhoudende drankje (zie figuur 2.3.1 voor het alcoholgebruik naar type drank voor eersteklassers). Alleen voor kant-en-klare mixdrankjes kon getoetst worden naar geslacht, er is geen verschil gevonden. Voor geen van de drankjes kon worden getoetst naar etnische herkomst of schoolniveau omdat de aantallen te klein zijn.

Figuur 2.3.1: alcoholgebruik door brugklassers, naar type drank

Recent alcoholgebruik

Zeven procent van de leerlingen in groep 7 heeft in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek alcohol gedronken. In de brugklas is dit negentien procent van de leerlingen.

Jongens in groep 7 hebben vaker recent alcohol gedronken dan meisjes (twaalf procent versus drie procent), verschillen naar etnische herkomst kunnen wegens kleine aantallen in deze leeftijdsgroep niet getoetst worden. Voor de brugklassers kan niet worden getoetst naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Overmatig alcoholgebruik

In de eerste klas heeft twaalf procent van de leerlingen in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek tijdens één gelegenheid vijf of meer glazen alcohol gedronken.

Of er een verschil is naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst kan niet worden getoetst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

In vergelijking met voorgaande jaren is het percentage leerlingen dat ooit alcohol heeft gedronken en in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek alcohol heeft gedronken gelijk gebleven in de brugklas.

Landelijk heeft 49% van de leerlingen in groep 8 en 77% van de 12-16 jarigen wel eens alcohol gedronken. Vergelijking van landelijke cijfers met gegevens van Albrandswaard is niet gedaan omdat de groepen wegens het gebruik van andere meetmomenten niet goed vergelijkbaar zijn.

2.4. Drugsgebruik

Kernboodschap

- Eén procent van de eersteklassers heeft in de afgelopen vier weken marihuana of hasj gebruikt.
- Harddrugsgebruik komt niet voor onder brugklassers in Albrandswaard.

Sommige jongeren zijn geneigd om met drugs te experimenteren. Redenen om drugs te gebruiken zijn meestal nieuwsgierigheid, stoer gedrag, behoefte aan sociale acceptatie of psychische problemen. Cannabisproducten als hasj, wiet en marihuana worden softdrugs genoemd. Deze middelen hebben geen sterk verslavende werking. Wel verminderen ze het reactie- en concentratievermogen en hebben ze een negatieve invloed op het korte termijn geheugen. Hierdoor kunnen leerprestaties verminderen. XTC, cocaïne en heroïne zijn harddrugs. Deze middelen zijn (zeer) verslavend en schadelijk voor de gezondheid (Trimbos-instituut, 2008).

Aan de leerlingen in de brugklas is gevraagd of zij in de vier weken voor het onderzoek marihuana of hasj hebben gebruikt. Aan de leerlingen is ook gevraagd of zij in deze periode harddrugs (XTC, cocaïne, heroïne) hebben gebruikt.

Softdrugsgebruik

Eén procent van de brugklassers geeft aan in de vier weken voor het onderzoek marihuana of hasj te hebben gebruikt. Verschillen naar jongens en meisjes, schoolniveau en etnische herkomst kunnen niet worden getoetst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Harddrugsgebruik

Bij brugklassers in Albrandswaard komt harddrugsgebruik niet voor.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

In het schooljaar 2005-2006 heeft geen van de jongeren aangegeven softdrugs te hebben gebruikt, om deze reden kan er niet getoetst worden of het softdrugsgebruik tussen de metingen is veranderd.

Een vergelijking met landelijke cijfers (Van Dorsselaer et al. 2007, Monshouwer et al, 2008) voor het soft- en harddrugsgebruik onder jongeren in Albrandswaard is niet mogelijk omdat de leeftijdsgroepen te verschillend zijn. Landelijk geeft acht procent van de scholieren op het voortgezet onderwijs aan de laatste maand softdrugs te hebben gebruikt, in Albrandswaard is dit percentage één procent onder de brugklassers. In het landelijk onderzoek geeft twee procent van de voortgezet onderwijs scholieren aan de afgelopen maand harddrugs te hebben gebruikt, tegenover nul procent in Albrandswaard.

2.5. Seksueel gedrag

Kernboodschap

- 60% van de leerlingen in groep 7 geeft aan thuis en/of op school seksuele voorlichting te hebben gehad.
- Autochtone kinderen in groep 7 geven vaker aan thuis seksuele voorlichting te hebben gehad dan allochtone kinderen in groep 7.
- Twee procent van de brugklassers geeft aan wel eens geslachtsgemeenschap te hebben gehad.

Seksuele voorlichting

Kinderen verkennen al op jonge leeftijd de intimiteit met anderen. Om kinderen een evenwichtige basis te kunnen bieden voor hun seksuele en relationele ontwikkeling moeten ouders en leerkrachten goed zijn voorbereid (van der Doef, 2003).

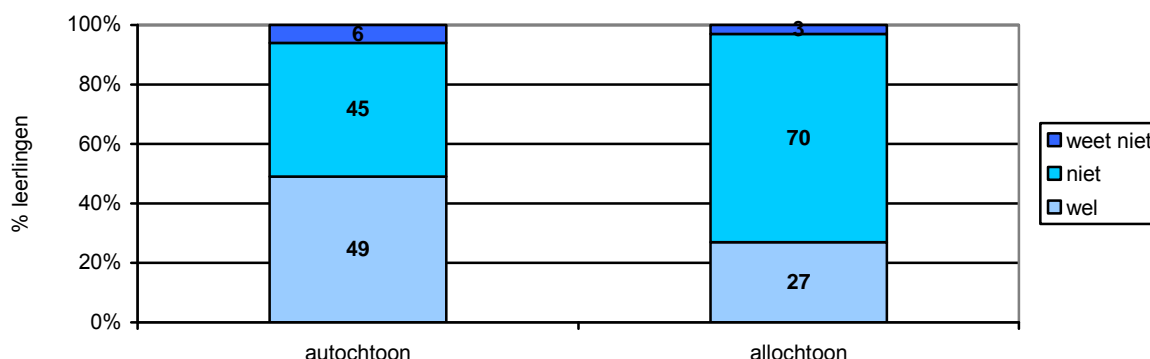
Seksuele voorlichting aan kinderen blijkt echter een moeilijk onderwerp voor veel ouders. Veel ouders stellen daarom het moment waarop ze met hun kinderen over seks beginnen te praten uit, en verwachten dat tijdens de biologieles op school een en ander uitgelegd wordt (van der Doef, 2003). Relationele en seksuele vorming is inmiddels een kerndoel in het voortgezet onderwijs, waardoor alle 13-15 jarigen minimaal één jaar binnen het vak biologie en verzorging enige mate van seksuele voorlichting krijgen. Maar seksuele voorlichting in het voortgezet onderwijs is niet voldoende. Seksuele voorlichting moet al veel eerder, namelijk op de basisschool beginnen. Helaas is dit in het basisonderwijs nog nauwelijks het geval; naar schatting wordt op slechts tien procent van alle basisscholen in Nederland seksuele voorlichting gegeven (van der Doef, 2003).

Aan de leerlingen in groep 7 is gevraagd of ze thuis en op school seksuele voorlichting hebben gehad. Van de kinderen in groep 7 geeft 45% aan thuis seksuele voorlichting te hebben gehad; de helft geeft aan thuis geen seksuele voorlichting te hebben gehad is en zes procent weet het niet. Voor het thuis hebben gehad van seksuele voorlichting is geen verschil naar geslacht gevonden. Naar etnische herkomst is wel een verschil gevonden. Autochtone kinderen in groep 7 geven vaker aan seksuele voorlichting te hebben dan allochtone kinderen (figuur 2.5.1).

Seksuele voorlichting op school wordt door 41% gerapporteerd, 53% geeft aan dat hier geen sprake van is geweest en zes procent weet het niet. Hier is geen verschil gevonden naar geslacht of etnische herkomst.

Zestig procent geeft aan thuis en/of op school seksuele voorlichting te hebben gehad, 33% geeft aan geen seksuele voorlichting te hebben gehad en zes procent weet het niet of ze seksuele voorlichting hebben gehad. Er is geen verschil gevonden naar geslacht of etnische herkomst voor het hebben gehad van seksuele voorlichting thuis en/of op school.

Figuur 2.5.1: Seksuele voorlichting in groep 7 naar etnische herkomst

Seksueel contact

Tijdens de adolescentie neemt de seksuele ontwikkeling en het experimenteren met seks een belangrijke plaats in. Jongeren beginnen steeds vroeger te experimenteren op dit gebied en omdat ze steeds later een vaste relatie aangaan duurt deze periode doorgaans langer (van Dorsselaer et al., 2007).

In de Jeugdmonitor zijn aan de leerlingen in de brugklas vragen gesteld over seksueel contact (vrijen zonder met elkaar naar bed te gaan en geslachtsgemeenschap). Ook zijn vragen gesteld over (on)veilig vrijen.

Vrijen met iemand (zonder met elkaar naar bed te gaan) wordt door twaalf procent van de brugklassers aangegeven. Het hebben van geslachtsgemeenschap (met iemand naar bed gaan) wordt door twee procent van de brugklassers gerapporteerd.

Voor vrijen en geslachtsgemeenschap kan niet worden getoetst naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke gegevens

In vergelijking met voorgaande jaren is het percentage jongeren dat wel eens met iemand gevreeën heeft (zonder daarbij geslachtsgemeenschap te hebben gehad) afgenomen. Bij de brugklassers was dit percentage 31% in 2005-2006 en 12% in 2007-2008.

Over geslachtsgemeenschap kan geen uitspraak worden gedaan omdat de aantallen zeer klein zijn.

Landelijke referentiegegevens laten zien dat vijftien procent van de 12-16 jarigen ooit geslachtsgemeenschap heeft gehad (Van Dorsselaer et al., 2007) en dat 82% van deze jongeren een condoom heeft gebruikt bij de laatste keer geslachtsgemeenschap.

Er is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers van Albrandswaard over seksueel gedrag omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn.

3. (Psychische) gezondheid en gedrag

Elk kind vertoont wel eens agressief gedrag of is wel eens angstig. Maar wanneer is dit gedrag gezond en wanneer spreekt men van problematisch gedrag bij kinderen en jongeren? Deze grens is niet gemakkelijk te trekken. Wat normaal gedrag is op een bepaalde leeftijd, kan op latere leeftijd wel problematisch zijn. Het gedrag van kinderen en jongeren verschilt ook sterk per situatie. Op school gedragen de meeste kinderen zich anders dan thuis. Om te beoordelen of het gedrag van een kind gezond of problematisch is, dient men dan ook rekening te houden met enerzijds de leeftijd van het kind en anderzijds met informatie van verschillende informanten (Schrijvers & Schoemakers, 2008).

In dit hoofdstuk komen de twee belangrijkste typen psychische problemen van de jeugd aan de orde: emotionele problemen en gedragsproblemen. Deze problemen worden ook wel internaliserende en externaliserende problemen genoemd (Schrijvers & Schoemakers, 2008). Externaliserend gedrag is naar buiten gericht en storend voor de omgeving. Het gaat hierbij om agressief en normoverschrijdend gedrag. Internaliserend gedrag is meer naar binnen gericht en daardoor voornamelijk storend voor het kind of de jongere zelf. Voorbeelden zijn angst, depressiviteit, teruggetrokkenheid, psychosomatische klachten (bijvoorbeeld hoofdpijn en buikpijn zonder aanwijsbare medische oorzaak) en eenzaamheid. Daarnaast komen in dit hoofdstuk ook de ervaren gezondheid, zorgen van ouders en de scores op de vragenlijsten voor psychische problemen aan de orde.

3.1. (Psychische) gezondheid

3.1.1. Ervaren gezondheid

Kernboodschap

- De gezondheid van 99% van de peuters en kleuters wordt door hun ouders als goed benoemd.
- Van de leerlingen in groep 7 geeft 91% aan zijn gezondheid (heel) goed te vinden, bij de brugklassers is dit 82%.

Op alle leeftijdsmomenten is een algemene vraag over ervaren gezondheid gesteld. Bij peuters en kleuters is deze vraag door ouders beantwoord. Vanaf groep 7 hebben kinderen/jongeren zelf een oordeel gegeven over hun gezondheid.

Peuters en kleuters

Volgens de ouders heeft 99% van de peuters en kleuters een goede gezondheid. Verschillen naar geslacht en etnische herkomst kunnen niet worden getoetst omdat de aantallen peuters en kleuters te klein zijn.

Groep 7 en brugklassers

Van de leerlingen in groep 7 geeft 91% aan zijn gezondheid (heel) goed te vinden, bij de brugklassers is dit 82%. Er is voor groep 7 geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes, wegens kleine aantallen kan niet getoetst worden op verschillen naar etnische herkomst. Voor brugklassers kan er niet worden getoetst naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

Eersteklassers zijn even positief over hun gezondheid ten opzichte van de vorige meting in 2005-2006. Bij de kleuters kon dit vanwege te kleine aantallen niet getoetst worden.

Landelijke cijfers van het CBS laten zien dat 95% van de ouders van 0-11 jarigen de gezondheid van hun kind als goed tot zeer goed ervaart (CBS Statline, 2008). In ditzelfde onderzoek is gevonden dat 90% van de 12-17 jarigen zijn gezondheid als goed tot zeer goed ervaart (CBS Statline, 2008). Er is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers van Albrandswaard over ervaren gezondheid omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn.

3.1.2. Emotionele problemen

Kernboodschap

- Vier procent van de peuters en vijf procent van de kleuters is volgens hun ouders vaak van streek of huilt snel.
- Bij zestien procent van de kinderen in groep 7 is sprake van een hoge score op sombere gevoelens.
- 22% van de brugklassers heeft een ongunstige score op emotionele problemen.
- Meer meisjes in de brugklas hebben een ongunstige score op emotionele problemen dan jongens.
- 26% van de brugklassers heeft in de afgelopen 12 maanden er minstens één keer aan gedacht een einde aan het leven te maken.
- Elf procent van de brugklassers heeft aangegeven ooit een suïcidepoging ondernomen te hebben.

Verschillende longitudinale onderzoeken tonen aan dat emotionele problemen in de jeugd in veel gevallen voortduren tot in de volwassenheid (Schrijvers & Schoemakers, 2008). Uit onderzoek is ook gebleken dat veel angst- en stemmingsstoornissen bij volwassenen hun oorsprong hadden in de jeugd. Daarnaast verhogen ernstige emotionele problemen, en voornamelijk somberheidsgevoelens, (later) de kans op suïcide. Inzicht krijgen in deze emotionele problemen bij de jeugd is dan ook van groot belang (Schrijvers & Schoemakers, 2008).

Peuters en kleuters

Aan de ouders van peuters en kleuters zijn vragen voorgelegd over de mate waarin hun kind 'van streek is, snel huilt' en een 'neerslachtige, verdrietige indruk maakt'. Volgens de ouders is vier procent van de peuters en vijf procent van de kleuters vaak/bijna altijd van streek of huilt snel. Volgens de leerkracht is dit bij zes procent van de kleuters van toepassing. Volgens de leerkracht komt vaak/bijna altijd van streek of snel huilen bij meisjes even vaak voor als bij jongens. Er kan niet worden getoetst naar geslacht bij de ouders (peuters en kleuters) en niet naar etnische herkomst bij de ouders (peuters en kleuters) en leerkrachten (kleuters) omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Geen van de peuters en kleuters maakt volgens hun ouders vaak/bijna altijd een neerslachtige, verdrietige indruk. Volgens de leerkracht is dit bij minder dan één procent van de kleuters van toepassing. Er kan niet worden getoetst naar geslacht en etnische herkomst omdat de aantallen kinderen te klein zijn.

Groep 7

Aan de leerlingen in groep 7 zijn negen vragen gesteld over het voorkomen van sombere gevoelens⁴. Wanneer minstens vier van de negen vragen negatief beantwoord worden, komt het kind in aanmerking voor nadere diagnostiek. In dit rapport is dan sprake van een hoge score op sombere gevoelens.

Bij zestien procent is sprake van een hoge score op sombere gevoelens. Er zijn geen verschillen gevonden naar geslacht. Wegens kleine aantallen kon niet getoetst worden op verschillen tussen allochtone en autochtone leerlingen.

Hiernaast is aan de ouders en leerkrachten van leerlingen van groep 7 een vijftal vragen gesteld over de mate waarin emotionele problemen aanwezig zijn (SDQ emotionele problemen⁵). Over deze vijf vragen is een totaalscore berekend (range 0-10), waarbij een score van vijf of hoger duidt op emotionele problematiek. De resultaten zijn in tabel 3.1.1 weergegeven.

Volgens de ouders vertoont elf procent van de kinderen in groep 7 emotionele problematiek, er is geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes. Wegens geringe aantallen kon niet worden getoetst op verschillen naar etnische herkomst. Volgens de leerkracht is bij twee procent van de leerlingen in groep 7 sprake van emotionele problematiek. Hier kon wegens kleine aantallen niet

⁴ Korte Depressie Vragenlijst voor Kinderen (KDVK), de Wit 1987.

⁵ Subschaal emotionele symptomen, afkomstig uit de Strengths and Difficulties Questionnaire (Van Widenfelt, 2003; Goodman, 2001); www.sdqinfo.com.

getoetst worden op verschillen naar etnische herkomst en geslacht. Bij één procent van de leerlingen is zowel volgens de ouders als de leerkracht sprake van emotionele problematiek. Dit kon eveneens vanwege te kleine aantallen niet getoetst worden naar etnische herkomst en geslacht.

Brugklassers

Aan de leerlingen uit de brugklas zijn ook vijf vragen gesteld uit de SDQ-vragenlijst over de mate waarin emotionele problemen voorkomt (SDQ emotionele problemen⁶). Over deze vijf vragen is een totaalscore berekend (range 0-10), waarbij een score boven de vijf duidt op emotionele problematiek⁷. Daarnaast is de leerlingen gevraagd of ze er wel eens aan gedacht hebben een einde aan het leven te maken en of ze ooit een suïcidepoging ondernomen hebben. De resultaten zijn in tabel 3.1.1. weergegeven.

Tabel 3.1.1. Emotionele problemen, naar leeftijdsmoment en geslacht

	Groep 7		Brugklas		
	ouders	leerkracht	jongens	meisjes	totaal
SDQ emotionele problemen					
- vaak hoofdpijn	7%	1%	4%	5%	5%
- veel piekeren	5%	1%	19%	26%	24%
- vaak ongelukkig	0%	0%	0%	9%	6%
- zenuwachtig in nieuwe situaties	10%	4%	0%	28%	19%
- voor veel dingen bang	4%	1%	0%	10%	7%
ongunstige score (≥ 5)	11%	2%	4%	31%	22%
Suïcidedachten, afgelopen jaar					
	-	-	22%	28%	26%
Suïcidepoging, ooit					
	-	-	11%	11%	11%

Bij vetgedrukte percentages verschillen jongens en meisjes significant van elkaar.

Bij 22% van de brugklassers is sprake van emotionele problemen. Meisjes hebben vaker een ongunstige score op emotionele problemen dan jongens. Er is geen verschil gevonden naar schoolniveau. Voor verschillen naar etnische herkomst kan niet worden getoetst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Van de brugklassers heeft 26% in de afgelopen twaalf maanden er minstens één keer aan gedacht een einde aan het leven te maken. Er is geen verschil tussen jongens en meisjes en schoolniveau. Er kan niet worden getoetst naar etniciteit omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Elf procent van de brugklassers heeft aangegeven ooit een suïcidepoging ondernomen te hebben. Voor suïcidepoging kan niet worden getoetst naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

De ouders van kleuters rapporteren ten opzichte van vorige metingen even vaak dat hun kind vaak/bijna altijd van streek is of snel huilt. Bij de leerkrachten is hier ook geen verschil ten opzichte van eerdere metingen gevonden. Een 'neerslachtige, verdrietige indruk' kon bij de ouders en leerkrachten vanwege te kleine aantallen niet getoetst worden.

Voor peuters kan er geen vergelijking worden gemaakt met vorige metingen omdat er niet eerder een meting heeft plaatsgevonden.

Het percentage brugklassers dat emotionele problemen vertoont is niet veranderd ten opzichte van eerdere metingen. Het hebben van suïcidedachten is ook niet verandert ten opzicht van eerdere jaren, maar het hebben ondernomen van een suïcidepoging is toegenomen. Dit was twee procent in 2005-2006 en is toegenomen naar elf procent in 2007-2008.

⁶ Subschaal emotionele symptomen, afkomstig uit de Strengths and Difficulties Questionnaire (van Widenfelt, 2003; Goodman, 2001); www.sdqinfo.com.

⁷ Deze score is afkomstig van het HBSC-onderzoek 2005 (Health Behaviour in School-aged Children, Dorsselaer, van et al., 2007).

Landelijk is het percentage 12-16 jarigen dat emotionele problemen vertoont vijftien procent (Van Dorselaer et al., 2007). Er is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers over emotionele problemen van brugklassers in Albrandswaard omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn. Er zijn geen landelijke cijfers bekend over suïcidegedachten- en pogingen.

Het percentage kinderen uit groep 7 met sombere gevoelens is gelijk aan landelijke gegevens (20%: De Wit, 1987).

3.2. Gedrag

3.2.1. Probleemgedrag

Kernboodschap

- Van de leerlingen in groep 7 vertoont tien procent frequent probleemgedrag.
- In groep 7 rapporteren jongens vaker frequent probleemgedrag dan meisjes.
- Allochtone kinderen in groep 7 rapporteren vaker frequent probleemgedrag dan autochtone kinderen in groep 7.
- Op het voortgezet onderwijs rapporteert 49% van de leerlingen zich in de afgelopen twaalf maanden aan tenminste één vorm van probleemgedrag schuldig te hebben gemaakt, 35% heeft zich meer dan één keer schuldig gemaakt aan probleemgedrag.
- Tien procent van de leerlingen op het voortgezet onderwijs geeft aan in de afgelopen twaalf maanden tenminste eenmaal een ernstig geweldsdelict te hebben gepleegd.
- Allochtone brugklassers vertonen vaker probleemgedrag dan autochtone brugklassers.
- In de brugklas rapporteren jongens vaker probleemgedrag dan meisjes.
- Van de leerlingen in groep 7 draagt vijf procent wel eens een wapen bij zich. In de brugklas is dit elf procent.
- Ten opzichte van eerdere metingen rapporteren ouders van kleuters minder probleemgedrag.

Probleemgedragingen, zoals pesten, vechten en ongehoorzaamheid, kan schadelijke gevolgen hebben voor de ontwikkeling (Schrijvers & Schoemakers, 2008). Zo zijn gedragsproblemen in de jeugd vaak een voorloper van problemen in de volwassenheid. Kinderen en jongeren met gedragsproblemen functioneren minder goed in contact met anderen, ze worden regelmatig buitengesloten. Jongeren die ernstige gedragsproblemen hebben en daarnaast emotionele problemen (depressie) hebben meer kans om zelfmoord te plegen dan jongeren met alleen een depressie. De maatschappelijke kosten van probleemgedrag zijn daarnaast voor zowel de slachtoffers als de omgeving groot. Het is daarom van belang goed in kaart te brengen hoeveel jongeren eigenlijk gedragsproblemen vertonen, welk soort problemen zij vertonen en of zij in aantal toenemen (Schrijvers & Schoemakers, 2008).

Grenzen verkennen hoort bij het opgroeien van jongeren. Als onschuldig experimenteren echter verandert in strafbaar gedrag, spreken we echter van jeugdcriminaliteit. Jeugdcriminaliteit omvat alle strafbare gedragingen van jeugdigen. Niet alleen fietsendiefstal of vandalisme, maar ook mishandeling (indien gepleegd door een minderjarige) (Ministerie van Justitie, 2008).

Volgens cijfers van het Ministerie van Justitie (2008) is jeugdcriminaliteit een fors probleem in Nederland. De jeugdcriminaliteit daalt niet en jongeren die een misdrijf hebben gepleegd, vallen vaker in herhaling. Dit wordt recidive genoemd. Jongeren recidiveren vaker dan volwassenen. Burgers storen zich bovendien steeds meer aan jeugdcriminaliteit en de overlast die jongeren daarmee veroorzaken (Ministerie van Justitie, 2008).

Peuters en kleuters

Koppig gedrag, driftig of jaloers zijn, aandacht opeisen, ruzie maken en speelgoed vernielen zijn vragen die betrekking hebben op probleemgedrag bij peuters en kleuters. Naar deze gedragingen is gevraagd in de Jeugdmonitor. Ook is gevraagd naar ongehoorzaam zijn, het nooit beseft hebben van regels en het (bijna) nooit reageren op straf en beloning (tabel 3.2.1.).

Tabel 3.2.1: Probleemgedrag volgens ouders en leerkracht naar leeftijdsmoment

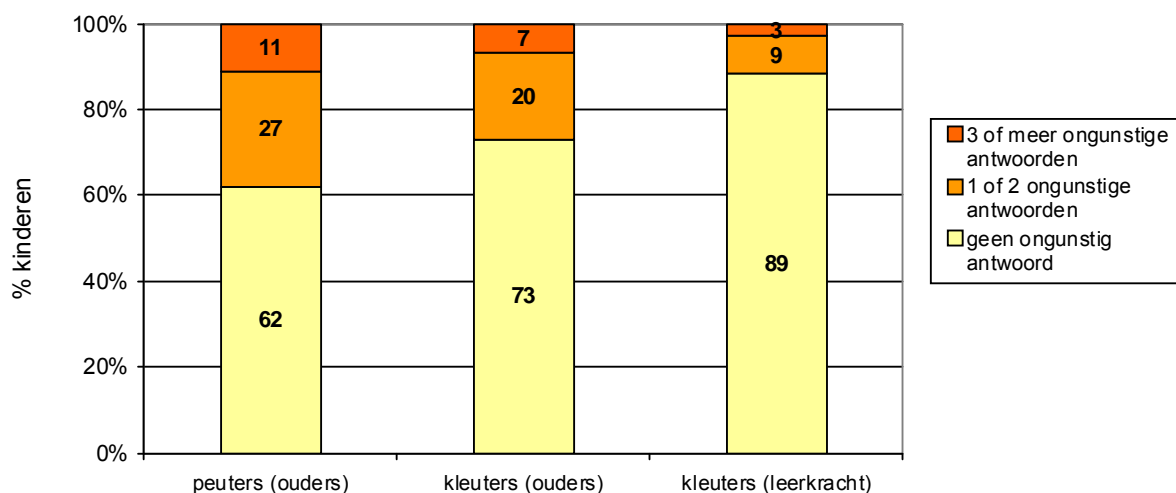
	Ouders Peuters			Ouders Kleuters			Leerkrachten Kleuters		
	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal
Is vaak of (bijna) altijd dwars, koppig, verzet zich	7%	12%	9%	8%	6%	7%	1%	1%	1%
Is vaak of (bijna) altijd driftig, prikkelbaar	6%	4%	4%	3%	3%	3%	1%	2%	2%
Is vaak of (bijna) altijd jaloers	4%	4%	4%	3%	9%	6%	1%	3%	2%
Eist vaak of (bijna) altijd aandacht op	19%	20%	19%	15%	17%	16%	8%	8%	8%
Maakt vaak of (bijna) altijd ruzie of plaagt andere kinderen	6%	3%	4%	3%	4%	4%	4%	3%	4%
Verstoort vaak of (bijna) altijd activiteiten (bijv. van andere kinderen)	3%	0%	1%	2%	1%	1%	4%	3%	4%
Vernielt vaak of (bijna) altijd speelgoed of spullen	3%	0%	1%	2%	1%	1%	0%	0%	0%
Doet vaak of (bijna) altijd vervelende dingen (bijv. bijten, spugen knijpen, schoppen, slaan)	3%	0%	1%	1%	2%	1%	2%	0%	1%
Is soms of (bijna) nooit gehoorzaam	17%	14%	15%	6%	9%	7%	3%	3%	3%
Heeft soms of (bijna) nooit besef van regels en afspraken	13%	15%	14%	7%	8%	7%	3%	1%	2%
Reageert soms of (bijna) nooit op straf en beloning	10%	11%	11%	7%	9%	8%	6%	0%	3%

Bij vetgedrukte percentages verschillen jongens en meisjes significant van elkaar.

Van de vragen over probleemgedrag zijn de ongunstige antwoorden opgeteld⁸. Er is een indeling gemaakt in 'geen ongunstig antwoord', 'één of twee ongunstige antwoorden' en 'drie of meer ongunstige antwoorden' (figuur 3.2.1). Voor deze samengestelde maat voor probleemgedrag is bij de ouders bij de peuters en kleuters geen verschil naar geslacht en etnische herkomst gevonden. Bij de leerkrachten bij de kleuters kan er niet getoetst worden naar geslacht en etniciteit vanwege te kleine aantallen.

⁸ Ongunstige antwoorden hebben bij de negatief geformuleerde vragen (bijv. is jaloers) betrekking op de antwoordcategorieën 'vaak of bijna altijd' en bij de positief geformuleerde vragen (bijv. is gehoorzaam) op de antwoordcategorieën 'soms of bijna nooit'.

Figuur 3.2.1.: Probleemgedrag volgens ouders en leerkracht naar geslacht, naar leeftijdsmoment

Groep 7

Aan de kinderen in groep 7 zijn verschillende vragen voorgelegd over probleemgedrag (tabel 3.2.2.). De meest genoemde gedraging is 'eens iemand in elkaar geslagen'. Achttien procent van de kinderen in groep 7 heeft zich daar het afgelopen jaar tenminste eenmaal schuldig aan gemaakt en dertien procent heeft dit meer dan één keer gedaan. Ook 'tegen iemand gezegd dat je hem/haar in elkaar zou slaan' wordt relatief vaak gerapporteerd (vijftien procent tenminste eenmaal, zes procent meer dan eenmalig in het afgelopen jaar). Een aantal gedragingen worden vaker gerapporteerd door jongens dan door meisjes: 'iets meenemen uit een winkel zonder te betalen', 'iets op straat beschadigen of kapot maken', 'iets op school stelen', 'dreigen iemand in elkaar te slaan' en daadwerkelijk 'iemand in elkaar slaan'. Voor de gedraging 'muren of bushokjes bekladden' werd geen verschil gevonden naar geslacht en de gedragingen 'opzettelijke brandstichting', 'ergens naar binnen gaan zonder toestemming', 'bedreiging met mes of ander wapen' is toetsen op verschillen naar geslacht niet mogelijk wegens kleine aantallen. 'Iemand gedwongen geld of waardevolle spullen aan jou te geven' kwam bij de kinderen in groep 7 niet voor.

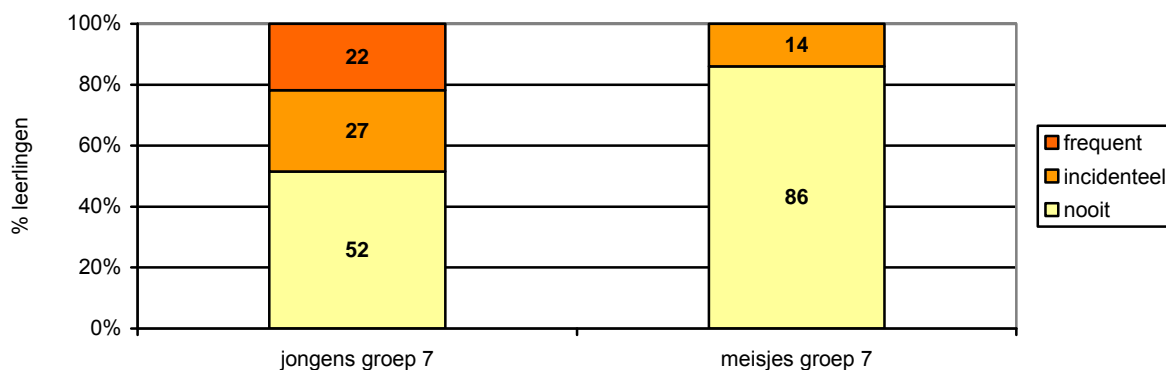
Tabel 3.2.2: Probleemgedrag in het afgelopen jaar: groep 7

groep 7		
	tenminste één keer	meer dan één keer
Iets uit een winkel meegenomen zonder te betalen	7%	4%
Muren, bushokjes of portieken beklad met stiften of een spuitbus	10%	5%
Met opzet iets op straat beschadigd of kapot gemaakt	6%	2%
Met opzet iets in brand gestoken dat niet van jou was	3%	2%
Op school iets gestolen van leerlingen, van leraren, van andere mensen op school of van de school zelf	8%	2%
Zonder dat het mocht ergens naar binnen gegaan om iets te stelen	2%	1%
Iemand bedreigd met een mes of ander wapen alleen om hem/haar bang te maken	3%	1%
Iemand gedwongen geld of andere waardevolle spullen aan jou te geven	0%	0%
Tegen iemand gezegd dat je hem/haar in elkaar zou slaan	15%	6%
Eens iemand in elkaar geslagen	18%	13%

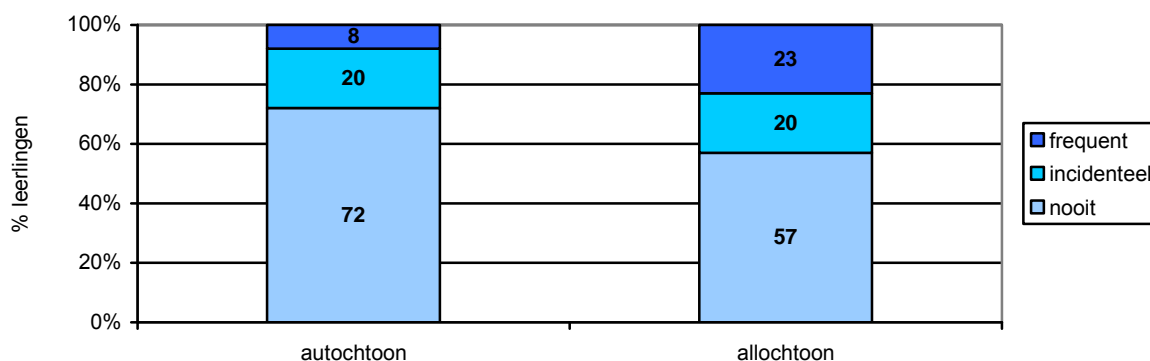
Aan de hand van de vragen over probleemgedrag is een indeling gemaakt in 'geen probleemgedrag', 'incidenteel probleemgedrag' en 'frequent probleemgedrag'⁹. Ruim twee derde van de kinderen in groep 7 (70%) geeft aan in het jaar voorafgaand aan het onderzoek geen probleemgedrag te hebben vertoond. Twintig procent heeft incidenteel probleemgedrag vertoond en tien procent frequent probleemgedrag.

Jongens rapporteren aanzienlijk vaker incidenteel en frequent probleemgedrag dan meisjes (figuur 3.2.2). De allochtone kinderen in groep 7 rapporteren vaker frequent probleemgedrag dan autochtone kinderen (figuur 3.2.3).

Figuur 3.2.2: Probleemgedrag in groep 7, naar geslacht

Figuur 3.2.3: Probleemgedrag in groep 7, naar etnische herkomst

Brugklassers

In tabel 3.2.3 is het percentage brugklassers in Albrandswaard dat in de afgelopen twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek tenminste eenmaal een bepaalde probleemgedraging heeft vertoond weergegeven. Ook is het percentage jongeren dat vaker dan eenmalig een bepaalde probleemgedraging heeft vertoond weergegeven.

De meest genoemde probleemgedraging die door brugklassers gerapporteerd wordt is: 'meegereden met bus/trein/tram/metro zonder te betalen'. In de brugklas heeft 27% zich in het jaar voor het onderzoek tenminste eenmaal hieraan schuldig gemaakt; dertien procent heeft dit meer dan één keer gedaan.

Een andere probleemgedraging die vaak genoemd wordt is: 'betrokken geweest bij een gevecht of onenigheid tussen mensen op een openbaar terrein'. 24% geeft aan zich hier tenminste eenmaal aan schuldig te hebben gemaakt en elf procent meer dan één keer.

⁹ Probleemgedrag wordt in dit rapport frequent genoemd wanneer leerlingen meer dan drie probleemgedragingen rapporteren over het afgelopen jaar of wanneer leerlingen rapporteren één of meer probleemgedragingen vaak of heel vaak te hebben gedaan het afgelopen jaar.

Tien procent van de brugklassers geeft aan in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek een ernstig geweldsdelict te hebben gepleegd; vier procent geeft aan zich meer dan eenmalig aan een dergelijk delict schuldig te hebben gemaakt.

Tabel 3.2.3: Probleemgedrag in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek: brugklassers

	Brugklassers	
	tenminste één keer	meer dan één keer
Vandalisme	26%	12%
Dingen beklad met stiften of met een spuitbus, zoals een muur, bushokje of bus (graffiti)	13%	6%
Met opzet iets op straat vernield (bv een straatlantaarn, auto of bushokje)	7%	1%
Brandje gesticht	15%	6%
Gevecht	29%	12%
Iemand lastig gevallen of bedreigd hem/haar in elkaar te slaan	8%	1%
Betrokken geweest bij een gevecht of onenigheid tussen mensen op een openbaar terrein	24%	11%
Diefstal	35%	22%
Iets van minder dan vijf euro uit een winkel gestolen	2%	1%
Iets van vijf euro of meer uit een winkel gestolen	1%	1%
Iets gepikt van anderen op school/studie/werk	4%	0%
Geld gestolen van thuis (bv van vader of moeder)	14%	7%
Zonder toestemming ergens naar binnen geklommen, in een school of huis, met de bedoeling iets mee te nemen	4%	1%
Een fiets gestolen	2%	1%
Iets gekocht of verkocht waarvan je wist dat het gestolen was	2%	1%
Meegereden met bus/trein/tram/metro zonder te betalen	27%	13%
Ernstig geweldsdelict	10%	4%
Iemand in elkaar geslagen of zo geslagen dat hij/zij naar de dokter moest	5%	4%
Iemand bedreigd met een wapen of bedreigd hem/haar in elkaar te slaan alleen om hem/haar bang te maken	6%	1%
Iemand bedreigd met een wapen of bedreigd hem/haar in elkaar te slaan om geld of andere waardevolle artikelen te krijgen	1%	0%
Iemand met een mes of wapen verwond	0%	0%
Ouders mishandeld	11%	5%
Een van je ouders/verzorgers geslagen of geschopt	11%	5%
Weglopen	6%	1%
Weggelopen van huis en één of meer nachten weggebleven	6%	1%
Probleemgedrag totaal	49%	35%

49% van de brugklassers zegt zich in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek tenminste eenmaal schuldig te hebben gemaakt aan een vorm van probleemgedrag. Ongeveer een derde van de jongeren (35%) geeft aan zich in deze periode meer dan één keer schuldig te hebben gemaakt aan een vorm van probleemgedrag.

Jongens geven vaker aan zich meer dan één keer te hebben schuldig gemaakt aan probleemgedrag dan meisjes (52% versus 28%). De mate van probleemgedrag hangt samen met de etnische herkomst van de leerlingen. Allochtone jongeren (55%) hebben vaker meer dan één keer probleemgedrag vertoond dan autochtone jongeren (28%). Voor probleemgedrag is geen verschil naar schoolniveau gevonden.

Wapenbezit (groep 7 en brugklas)

Aan de leerlingen in groep 7 en de brugklas is gevraagd of ze wel eens een wapen (bijvoorbeeld een zakmes of ander steekwapen, een boksbeugel of ander stoot- of slagwapen, traangas, een spuitbus met deodorant met het doel deze als wapen te gebruiken, een pistool of een vuurwapen) bij zich dragen, bijvoorbeeld om zich te verdedigen, zich veilig te voelen of om iemand ermee te bedreigen.

In groep 7 rapporteert vijf procent wel eens een wapen bij zich te dragen, in brugklas wordt dit door elf procent aangegeven. De meeste leerlingen hebben maar af en toe een wapen bij zich (vijf procent in groep 7 en acht procent in de brugklas). Eén procent van de groep 7 leerlingen en twee procent van de brugklassers geeft aan (bijna) elke dag een wapen bij zich te dragen.

Eén procent van de brugklassers geeft aan wel eens een wapen mee te nemen naar school. Vier procent geeft aan wel eens een wapen bij zich te dragen bij het uitgaan.

Voor beide leeftijdsmomenten kan niet getoetst worden naar geslacht, schoolniveau (alleen brugklas) en etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

In vergelijking met voorgaande metingen bij kleuters (2004-2005) is er een verschil gevonden in de mate waarin ouders probleemgedrag rapporteren (één of meer ongunstige scores). In 2007-2008 rapporteren ouders van kleuters bij 28% van hun kinderen probleemgedrag, dit is minder dan in 2004-2005 (34%). Bij de leerkrachten is geen verschil tussen de verschillende metingen gevonden.

De gegevens over probleemgedrag voor brugklassers zijn niet vergelijkbaar met voorgaande jaren, omdat in 2007-2008 een andere vraagstelling is gebruikt. Dit heeft te maken met het overgaan op de landelijke standaard.

Landelijke cijfers, verzameld door het Centraal Bureau voor de Statistiek (2004)¹⁰ laten zien dat tien procent van de jongeren van 12-17 jaar wel eens ter verdediging een wapen bij zich draagt en dat tien procent wel eens iets uit een winkel heeft gestolen. Twintig procent van de jongeren heeft wel eens met opzet iets vernield en elf procent heeft wel eens iets op school gestolen. Elf procent van de jongeren heeft wel eens muren, gevels of andere dingen bespoten met een spuitbus of stift. Er is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers van Albrandswaard over probleemgedrag omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten en meetmethoden beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn.

3.2.2. Spijbelen

Kernboodschap

- Eén procent van de kinderen in groep 2 en geen enkel kind in groep 7 is volgens de leerkracht vaak ongeoorloofd afwezig van school.
- Vier procent van de brugklassers geeft aan gespijbeld te hebben in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek.
- Het percentage eersteklassers dat spijbelt is afgenomen ten opzichte van eerdere jaren.

Tussen spijbelen en de beleving van school, de leerkrachten en de behaalde resultaten kan een verband gelegd worden (Van Dorsselaer et al., 2007). Leerlingen die hun leerkrachten niet aardig en niet eerlijk vinden, die het niet leuk vinden op school en die het gevoel hebben niet zo goed te presteren, spijbelen vaker dan de leerlingen die dit niet vinden. Dit wijst erop dat spijbelen voor een deel een

¹⁰ De landelijke cijfers zijn gebaseerd op vragen over het zelf gepleegd hebben van enkele veel voorkomende delicten (in de afgelopen twaalf maanden) in de module Jeugd van het Permanent Onderzoek Leefsituatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (de leefsituatie van 12 tot en met 29 jarigen). De gegevens zijn gegenereerd via statline (<http://statline.cbs.nl>).

kwestie van motivatie lijkt. Spijbelen kan daarnaast ook andere redenen hebben, waaronder pragmatische gronden, zoals het vermijden van een onbelangrijke les. Los van de reden is frequent spijbelen ongewenst, omdat het risico's met zich meebrengt voor de verdere schoolcarrière (Van Dorsselaer et al., 2007).

Groep 2 en groep 7

Aan de leerkrachten van kinderen in groep 2 en groep 7 is gevraagd of het kind vaak afwezig is vanwege ongeoorloofd verzuim. Bij één procent van de kinderen in groep 2 en bij geen enkel kind in groep 7 is dit volgens de leerkracht het geval. Voor groep 2 kan niet worden getoetst tussen jongens en meisjes en de verschillende etnische groepen omdat de aantallen te klein zijn.

Brugklassers

Aan de leerlingen is gevraagd of zij in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek gespijbeld hebben en zo ja, hoeveel uur zij gespijbeld hebben. Vier procent van de brugklassers geeft aan de afgelopen vier weken gespijbeld te hebben.

Twee procent heeft één of twee uur gespijbeld in de laatste vier weken, één procent geeft aan drie of meer uur te hebben gespijbeld.

Tussen jongens en meisjes, tussen verschillende schoolniveaus en tussen leerlingen uit verschillende etnische groepen kan niet worden getoetst omdat de aantallen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

In vergelijking met het schooljaar 2005-2006 is het aantal leerlingen dat aangeeft wel eens te spijbelen afgenomen. In 2005-2006 gaf tien procent aan te hebben gespijbeld en in 2007-2008 is dit twee procent.

Het landelijke percentage scholieren (12-16 jarigen) op het voortgezet onderwijs dat wel eens spijbelt is veertien procent (Van Dorsselaer et al., 2007). Omdat de vragenlijst van de JMR vertrouwelijk wordt afgenomen hebben leerlingen in Albrandswaard mogelijk minder vaak toegegeven dat zij spijbelen dan het geval was geweest bij anonieme afname. Om deze reden en omdat gebruik is gemaakt van verschillende leeftijdsmomenten zijn landelijke cijfers en gegevens van Albrandswaard niet getoetst op verschillen.

3.2.3. Pesten

Kernboodschap

- Eén procent van de kinderen in groep 2 wordt volgens de ouders en leerkracht vaak of (bijna) altijd geplaagd.
- Vier procent van de kinderen in groep 2 maakt volgens de ouders en leerkracht vaak of (bijna) altijd ruzie of plaagt anderen.
- Van de leerlingen in groep 7 wordt vier procent vaak gepest. In de brugklas wordt vijf procent een of meerdere keren per week gepest.
- Het pesten van anderen wordt door 37% van de leerlingen in groep 7 gerapporteerd, geen van de kinderen in groep 7 geeft aan vaak te pesten. In de brugklas geeft negen procent van de leerlingen aan een of meerdere keren per week anderen te pesten.
- In groep 7 geven jongens vaker dan meisjes aan dat ze anderen pesten.
- Allochtone kinderen in groep 7 geven vaker aan wel eens anderen te pesten dan autochtone kinderen.
- Gepest worden en zelf anderen pesten wordt vaker door havo/vwo-leerlingen gerapporteerd dan door vmbo-leerlingen.

Pesten uit zich in het herhaald psychisch en/of fysiek mishandelen van leeftijdgenoten die zichzelf niet makkelijk kunnen verdedigen (Van Dorsselaer et al., 2007). De relatie tussen dader en slachtoffer is er één van ongelijkheid: de dader is iemand die fysiek en verbaal sterker is dan het slachtoffer. Zelf pesten en gepest worden zijn vaak aan elkaar gerelateerd: een deel van de gepeste jongeren pest vaak weer anderen. Het type kind dat risico loopt om slachtoffer te worden van pesten is tegelijk teruggetrokken en sociaal onhandig. Kinderen die zowel sociaal actief en agressief zijn blijken juist vaker het risico te lopen om tegelijkertijd dader en slachtoffer van pesten te zijn (Van Dorsselaer et al., 2007).

De gevolgen van pesten kunnen onder andere zijn; buikpijn, hoofdpijn, slaapproblemen en depressieve klachten. Kinderen die gepest zijn hebben vaak een negatief zelfbeeld. Dit zorgt er voor dat deze kinderen moeite hebben om contact te leggen met andere kinderen.

Groep 2

Aan de ouders en de leerkracht van kinderen in groep 2 is gevraagd of het kind wel eens geplaagd wordt. Ook is gevraagd of het kind wel eens zelf ruzie maakt of anderen plaagt.

Volgens de ouders wordt achttien procent van de kinderen in groep 2 wel eens geplaagd. Bij één procent van de kinderen is dit vaak of (bijna) altijd het geval. Tien procent van de kinderen in groep 2 wordt volgens de leerkracht wel eens geplaagd; één procent wordt volgens de leerkracht vaak of (bijna) altijd geplaagd.

Er is geen verschil tussen jongens en meisjes en tussen de verschillende etnische groepen getoetst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

In groep 2 maakt 44% van de kinderen volgens de ouders wel eens ruzie of plaagt wel eens anderen; vier procent doet dit vaak of (bijna) altijd. Volgens de leerkracht maakt 22% van de kinderen in groep 2 wel eens ruzie of plaagt wel eens anderen; vier procent van de kinderen doet dit volgens de leerkracht vaak of (bijna) altijd.

Er kan niet worden getoetst voor verschillen tussen jongens en meisjes en tussen etnische groepen omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Groep 7 en brugklassers

Aan de leerlingen in groep 7 en aan de brugklassers op het voortgezet onderwijs is gevraagd hoe vaak ze in de afgelopen drie maanden voorafgaand aan de vragenlijst zijn gepest op school en of zij in deze periode wel eens anderen hebben gepest.

Gepest worden

De helft van de leerlingen in groep 7 geeft aan in de drie maanden voorafgaand aan het onderzoek wel eens gepest te zijn door schoolgenootjes, vier procent geeft aan dat dit vaak aan de orde is. Voor brugklassers geldt dat 27% wel eens gepest wordt, vijf procent geeft aan dat dit één of meerdere keren per week aan de orde is. Leerlingen op havo/vwo rapporteren vaker dat ze gepest worden dan leerlingen op het vmbo (44% versus 21%). Voor beide leeftijdsmomenten is geen verschil tussen jongens en meisjes en tussen etnische groepen gevonden.

Anderen pesten

Pesten van andere kinderen wordt door 37% van de leerlingen in groep 7 aangegeven, vaak anderen pesten wordt niet gerapporteerd. Voor groep 7 geldt dat jongens vaker dan meisjes aangeven wel eens een ander te hebben gepest (47% versus 28%). Allochtone kinderen uit groep 7 pesten vaker andere kinderen dan autochtone kinderen uit groep 7 (57% versus 33%).

34% van de brugklassers rapporteert wel eens anderen te hebben gepest in de drie maanden voorafgaand aan het onderzoek: negen procent geeft aan één keer per week of vaker anderen te hebben gepest. Jongeren op havo/vwo pesten vaker anderen dan jongeren op het vmbo (57% versus 26%). Er is geen verschil tussen jongens en meisjes en etnische herkomst gevonden.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

Omdat in het schooljaar 2007-2008 voor het eerst gebruik is gemaakt van de landelijke vraagstelling van GGD Nederland is een vergelijking met voorgaande metingen niet mogelijk.

Het landelijke percentage 12-16 jarigen dat aangeeft minstens twee keer per maand gepest te worden is zeven procent en het percentage leerlingen dat aangeeft minstens twee keer per maand anderen te pesten is negen procent (Van Dorsselaer et al., 2007). Er is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers van Albrandswaard omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten en meetmethoden beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn.

3.3. Beoordeling psychische gezondheid en gedrag

3.3.1. Score op psychosociale problemen

Kernboodschap

- Volgens ouders van kleuters is bij zeven procent van de kinderen sprake van een zorgelijke score op psychische problemen.
- Volgens de leerkracht is bij tien procent van de kleuters sprake van een zorgelijke score.
- Bij twee procent van de kleuters is zowel volgens de ouders als de leerkracht sprake van een zorgelijke score.
- Volgens de ouders heeft negen procent van de kinderen in groep 7 een zorgelijke score, volgens de leerkrachten scoort geen enkele leerling zorgelijk.
- Bij vijftien procent van de brugklassers is sprake van een hoge score op psychische problemen.
- In vergelijking met eerdere metingen rapporteren de leerkrachten van kleuters vaker een zorgelijke score op psychische problemen.

Door totaalscores op vragen naar psychische problemen in de JMR-vragenlijsten te vergelijken met normen, kan vastgesteld worden bij hoeveel kinderen de totaalscore daadwerkelijk zorgelijk is. Voor kleuters, leerlingen uit groep 7 en het voortgezet onderwijs zijn dergelijke normen bekend. Bij peuters bestaan dergelijke normen op dit moment nog niet.

Kleuters

Op basis van de antwoorden van ouders en leerkrachten op de Monitor-KIPP zijn totaalscores berekend. Volgens de antwoorden van de ouders scoort zeven procent van de kinderen boven de norm op psychische problemen. Dit betekent dat deze kleuters een score hebben die vergelijkbaar is met kleuters die in zorg zijn bij instellingen voor geestelijke gezondheidszorg. Er is geen verschil tussen jongens en meisjes. Verschillen tussen etnische herkomst kan niet worden getoetst omdat de aantallen te klein zijn.

Volgens de leerkracht is bij tien procent van de kleuters sprake van een zorgelijke score. Ook hier is er geen verschil tussen jongens en meisjes en kan er niet worden getoetst naar etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn. Bij twee procent van de kleuters is zowel volgens de ouders als de leerkracht sprake van een zorgelijke score. Verschillen naar geslacht en etnische herkomst kan niet worden getoetst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Groep 7

Volgens de ouders heeft negen procent van de kinderen uit groep 7 een score boven de norm op psychische problemen (Strengths and Difficulties Questionnaire). Er is geen verschil gevonden naar geslacht. Wegens geringe aantallen kan niet getoetst worden op verschillen naar etnische herkomst.

Een score boven de norm op psychische problemen komt op basis van de leerkrachtenvragenlijst niet voor en een hoge score op basis van zowel de ouder vragenlijst als de leerkrachtenvragenlijst komt zodoende ook niet voor bij deze groep.

Brugklassers

Bij vijftien procent van de brugklassers is sprake van een hoge score op psychische problemen¹¹. Er kan niet worden getoetst voor verschillen naar geslacht, schoolniveau of etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

In vergelijking met 2004-2005 rapporteren ouders van kleuters in 2007-2008 even vaak voor zowel jongens als meisjes een zorgelijke score. In vergelijking met 2004-2005 rapporteren leerkrachten van kleuters in 2007-2008 voor jongens en meisjes samen vaker een zorgelijke score. Het percentage was vijf procent en in 2007-2008 is dit toegenomen tot tien procent.

¹¹ Totale probleemscore van de Strengths and Difficulties Questionnaire (van Widenfelt, 2003; Goodman, 2001). Afkappunt gebaseerd op het HBSC-onderzoek 2005 (Health Behaviour in School-aged Children, van Dorsselaer et al., 2007)

In vergelijking met eerdere metingen is het percentage brugklassers met een zorgelijke score niet veranderd in de brugklas (20% in 2005-2006).

Uit landelijk onderzoek door Reijneveld (Reijneveld et al., 2005), waarin de Child Behavior Check List (CBCL) is gebruikt, blijkt dat negen procent van de ouders van 4-16 jarige kinderen emotionele en gedragsproblemen rapporteren en dat dit percentage hoger ligt bij allochtone kinderen dan bij autochtone kinderen. Er is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers van kinderen en jongeren in Albrandswaard over emotionele problematiek omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn.

Uit een ander landelijk onderzoek (HBSC 2005) blijkt dat zestien procent van de leerlingen op het voortgezet onderwijs (12-16 jarigen) een zorgelijke score heeft. Voor dit onderzoek is de Strengths and Difficulties Questionnaire gebruikt en er is aan de leerlingen zelf gevraagd om de vragenlijst in te vullen. Ook voor dit onderwerp is niet getoetst op verschillen tussen landelijke gegevens en cijfers van kinderen en jongeren in Albrandswaard omdat door het gebruik van andere leeftijdsmomenten beide groepen niet goed vergelijkbaar zijn.

3.3.2. Zorgen van ouders over de opvoeding of ontwikkeling en/of het gedrag

Kernboodschap

- Bij één procent van de peuters maakt de ouder zich (erg) vaak zorgen over de opvoeding van hun kind.
- Bij dertien procent van kleuters maakt de ouders en leerkrachten zich zorgen over de ontwikkeling en/of gedrag van het kind.
- Over vijf procent van de kleuters maken zowel ouders als leerkrachten zich zorgen.
- Ouders van kleuters maken zich meer zorgen over jongens dan over meisjes.

Peuters

Aan de ouders van de peuters is gevraagd of de ouder zich de afgelopen maand zorgen heeft gemaakt over de opvoeding van het kind. Deze vraag is door één procent van de ouders beantwoord met '(erg) vaak'. Vanwege te kleine aantallen kon dit niet vergeleken worden naar geslacht en etnische herkomst.

Kleuters

Zowel in de oudervragenlijst als in de leerkrachtvragenlijst staat bij de kleuters de volgende vraag: 'maakt u zich op dit moment veel zorgen over de ontwikkeling en/of het gedrag van uw/dit kind?' Het percentage ouders en leerkrachten dat zich veel zorgen maakt is dertien procent.

Ouders van kleuters maken zich meer zorgen over jongens (17%) dan over meisjes (7%). Bij de leerkrachten is er geen verschil tussen jongens en meisjes. Voor zowel de leerkracht als de ouders kan er niet getoetst worden naar etnische herkomst vanwege te kleine aantallen.

Over vijf procent van de kleuters maken zowel de ouders als de leerkrachten zich zorgen. Er kan niet worden getoetst naar geslacht en etnische herkomst omdat de aantallen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen

Ouders en leerkrachten maken zich niet meer of minder zorgen over kleuters dan in voorgaande jaren.

4. Leefomgeving

De ontwikkeling van kinderen en jongeren wordt deels bepaald door aanleg, maar ook de omgeving speelt een belangrijke rol (Bronfenbrenner & Ceci, 1994). In de eerste levensjaren is vooral de invloed van het gezin groot. Naarmate kinderen ouder worden, wordt hun leefgebied groter en spelen leeftijdsgenootjes en de buurt een grotere rol (Goudena, 1994). Wat in de omgeving van het kind of jongere gebeurt, kan een negatieve invloed hebben. Kinderen van gescheiden ouders hebben bijvoorbeeld een grotere kans op het vertonen van probleem- en delinquentgedrag, psychische problemen en schoolproblemen (Hermanns, Schrijvers & Öry, 2005). Andere kenmerken en factoren die een negatieve invloed kunnen hebben op (de ontwikkeling van) het kind zijn een laag opleidingsniveau van de ouders, alleenstaand ouderschap en het meemaken van ingrijpende gebeurtenissen (Hermanns e.a., 2005).

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op een aantal factoren uit de leefomgeving van het kind en de jongeren.

4.1. Gezin

4.1.1. Gezinssituatie

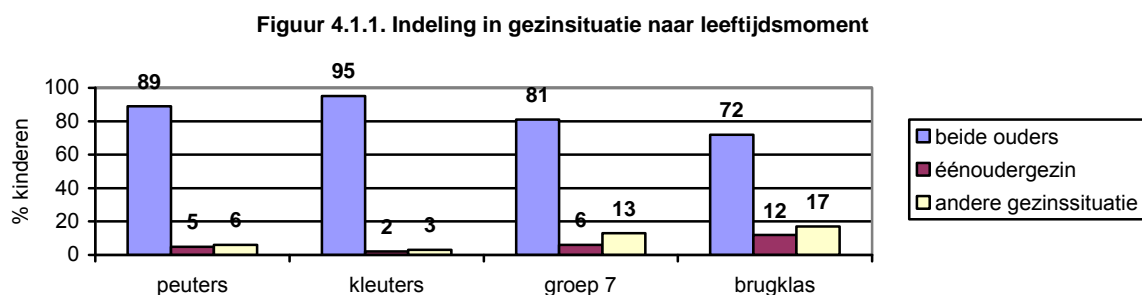
Kernboodschap

- 89% van de peuters, 95% van de kleuters, 81% van de kinderen in groep 7 en 72% van de brugklassers woont bij beide ouders.

Gezinssamenstelling

In de afgelopen jaren heeft in Nederland een verschuiving in de gezinssamenstelling plaatsgevonden. Mede door een toename van het aantal echtscheidingen is het aantal samengestelde gezinnen en eenoudergezinnen toegenomen (Garssen & Harmsen, 2007; Steenhof, 2007).

Het percentage kinderen en jongeren dat bij beide ouders woont, is het laagst bij de hoogste leeftijdsgroepen (figuur 4.1.1.).

Toelichting bij de Figuur 4.1.1.: andere gezinsituatie bestaat onder andere uit samengestelde gezinnen, kinderen die in een internaat wonen, kinderen die in pleeggezinnen wonen en kinderen die bij andere familieleden wonen.

Voor peuters, kleuters, kinderen in groep 7 en brugklassers is het niet mogelijk om te toetsen voor etnische herkomst omdat de aantallen te klein zijn. Voor de brugklas is het tevens niet mogelijk te toetsen naar schoolniveau omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

Voor de leerlingen in de brugklas van het voortgezet onderwijs geldt dat het aantal jongeren dat bij beide ouders woont in vergelijking met eerdere metingen gelijk is gebleven.

In een landelijk onderzoek is gevonden dat twaalf procent van de kinderen en jongeren tot vijftien jaar in Nederland leeft in een eenoudergezin (Garssen et al., 2005). Van dit onderzoek zijn geen cijfers per leeftijdsmoment bekend. Daarom is niet getoetst op verschillen tussen landelijke cijfers en die van Albrandswaard.

4.1.2. Ingrijpende gebeurtenissen

Kernboodschap

- Ouders van kleuters van Surinaamse herkomst rapporteren vaker meer dan één ingrijpende gebeurtenissen te hebben meegemaakt. Ouders van kleuters een overige herkomst rapporteren minder vaak meer dan één ingrijpende gebeurtenis te hebben meegemaakt.
- In 2007-2008 worden door ouders van kleuters minder ingrijpende gebeurtenissen gerapporteerd dan in 2004-2005.

Aan de ouders van peuters, kleuters en leerlingen in groep 7 is gevraagd naar het ooit meegemaakt hebben van ingrijpende gebeurtenissen. Zoals het overlijden van een familielid of geliefd persoon, conflicten of ruzies binnen het gezin en verhuizing of migratie. Wanneer kinderen vaak of veel ingrijpende gebeurtenissen meemaken is de kans groter dat het kind nu of in de toekomst een ongunstige ontwikkeling doormaakt (Hermanns et al., 2005). Bij de jongeren van het voortgezet onderwijs zijn in een soortgelijke vraag de gebeurtenissen aan de jongeren zelf gevraagd.

Peuters, kleuters en kinderen uit groep 7

In tabel 4.1.2. staat per ingrijpende gebeurtenis het percentage ouders weergegeven dat rapporteert ooit deze gebeurtenis te hebben meegemaakt.

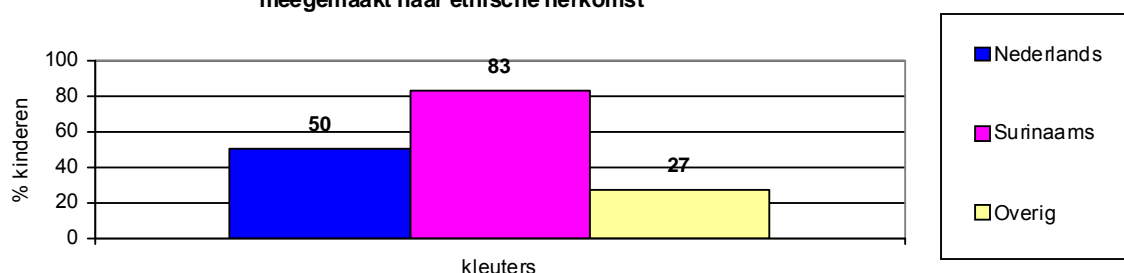
Tabel 4.1.2. Percentage gezinnen die de ingrijpende gebeurtenis ooit hebben meegemaakt

	Peuters	Kleuters	Groep 7
Overlijden van familielid of geliefd persoon	23%	44%	53%
Langdurige ziekte of ziekenhuisopname van het kind zelf	11%	12%	11%
Langdurige ziekte of ziekenhuisopname van een gezinslid	12%	19%	25%
Psychische problemen ouders	4%	6%	11%
Ongeval(len)	1%	6%	11%
Slachtoffer van geweld of criminaliteit	1%	1%	3%
Conflicten of ruzies buiten het gezin	3%	1%	11%
Conflicten of ruzies binnen het gezin	3%	9%	18%
Echtscheiding of voor langere tijd weggaan van gezinslid	3%	8%	15%
Uitbreiding gezin door geboorte (één of meerdere kinderen)	16%	35%	26%
Uitbreiding gezin: stiefvader/-moeder en/of stiefkind erbij	1%	5%	13%
Problemen met ander kind in het gezin	2%	4%	7%
Problemen in verband met werk/werkloosheid	1%	4%	30%
Problemen in verband met geld/inkomen	1%	1%	5%
Problemen met drank of verslaving	0%	1%	3%
Verhuizing of migratie	16%	26%	1%
Woonproblemen, problemen met huisvesting of verblijf in Nederland	0%	2%	1%
Vlucht (vanwege bijvoorbeeld oorlog of politieke situatie) vanuit een ander land naar Nederland	0%	1%	2%
Andere gebeurtenissen	5%	6%	6%

In ruim de helft van de gezinnen van de peuters (57%) is *tenminste* één van de ingrijpende gebeurtenis uit tabel 4.1.2. ooit voorgevallen. Bij de gezinnen van de kleuters is dit percentage 78% en bij de gezinnen van de kinderen in groep 7 is dit 82%. Als er specifiek wordt gekeken naar de afgelopen twee jaar voorafgaand aan het onderzoek blijkt dat 51% van de gezinnen van de peuters *tenminste* één ingrijpende gebeurtenis uit tabel 4.1.2. heeft meegemaakt. Voor de kleuters geldt dit voor 49% en bij groep 7 voor 48% van de gezinnen.

Bij de peuters geeft 27% van de ouders aan ooit *meer* dan één ingrijpende gebeurtenis te hebben meegemaakt. Dit is 49% bij de ouders van kleuters en 60% bij de ouders van kinderen in groep 7. Ouders van kleuters van Surinaamse herkomst rapporteren vaker meer dan één ingrijpende gebeurtenissen te hebben meegemaakt. Ouders van een overige etnische herkomst hebben minder vaak meer dan één ingrijpende gebeurtenis meegemaakt. Voor de peuters en kinderen in groep 7 zijn er geen verschillen naar etnische herkomst gevonden.

Figuur 2.1.1. Percentage kleuters dat meer dan één ingrijpende gebeurtenis heeft meegemaakt naar etnische herkomst

Voortgezet onderwijs

In tabel 4.1.3. zijn de percentages weergegeven van de jongeren die rapporteren de genoemde ingrijpende gebeurtenis ooit te hebben meegemaakt.

Tabel 4.1.3. Percentage jongeren die ooit een ingrijpende gebeurtenis hebben meegemaakt

Brugklas	
Overlijden broer of zus	1%
Overlijden vader en/of moeder	4%
Overlijden van iemand anders	77%
Langdurige ziekte of ziekenhuisopname (jongere)	12%
Regelmatig ruzie tussen ouders	26%
Echtscheiding ouders	19%
Problemen met nieuwe ouder	5%
Geweld of mishandeling tussen ouders	7%
Zelf mishandeld door (één) van de ouders	4%
Mishandeld door andere volwassenen	2%
Seksueel misbruik	4%
Gediscrimineerd	8%
Gepest	35%
Zelf problemen met geld/inkomen hebben	1%
Problemen met geld/inkomen van ouders	6%
Zelf problemen met drank/verslaving	1%
Zelf problemen met school, werk/werkloosheid	1%
Problemen met werk/werkloosheid van ouders	1%
Verhuizing of migratie	28%
Woonproblemen/ problemen met huisvesting	1%
Vlucht (vanwege bijvoorbeeld oorlog of politieke situatie)	6%
Zwanger geworden of een meisje zwanger gemaakt	2%

Van de jongeren op het voortgezet onderwijs geeft 93% aan ooit één ingrijpende gebeurtenis te hebben meegemaakt. Dit kan vanwege te kleine aantallen niet getoetst worden naar geslacht, etnische herkomst en schoolniveau.

Van alle jongeren rapporteert 64% dat zij *meer* dan één gebeurtenis hebben meegemaakt. Er is geen verschil naar geslacht, etnische herkomst of schoolniveau gevonden.

Vergelijking met eerdere metingen en landelijke cijfers

In 2004-2005 werd door 67% van de ouders van kleuters gerapporteerd dat zij in de twee jaar voorafgaand aan het onderzoek tenminste één ingrijpende gebeurtenis hadden meegemaakt. In 2007-2008 is dit minder, namelijk 50% van de ouders. In verband met een verandering van de vragen is een vergelijking met een eerdere meting op het voortgezet onderwijs niet mogelijk, dit komt door het overgaan op de landelijke standaard.

4.1.3. Ervaren problematiek thuis

Kernboodschap

- Een vierde van de brugklassers ervaart problemen in de thuissituatie.
- Meer meisjes ervaren problemen thuis dan jongens.

Diverse omgevingskenmerken zijn van invloed op het gedrag van jongeren. De belangrijkste omgeving is de sociale omgeving, waaronder ouders en leeftijdsgenoten (Hermanns et al., 2005). Wanneer jongeren thuis problemen ervaren kan dit effect hebben op hun gedrag en op hun gevoel van welbevinden. Maar ook de schoolprestaties en de omgang met leeftijdsgenootjes kunnen daardoor onder druk staan (Hermanns et al., 2005). Aan jongeren in de brugklas van het voortgezet onderwijs is gevraagd naar problemen die zij thuis ervaren, zoals ruzies en mishandeling.

Brugklassers

Aan de hand van vijf vragen is gemeten in welke mate de leerlingen problemen in de thuissituatie ervaren. Van de brugklassers beantwoordt 25% één of meerdere vragen ongunstig. In tabel 4.1.4. zijn de afzonderlijke percentages naar geslacht weergegeven. Vanwege te kleine aantallen kan er voor de afzonderlijke vragen niet getoetst worden naar geslacht.

Tabel 4.1.4. Ervaren problematiek thuis op het voortgezet onderwijs, naar geslacht

	Brugklassers		
	totaal	jongens	meisjes
Vindt het thuis vaak ongezellig	7%	0%	10%
Voelt zich thuis vaak alleen staan	9%	4%	12%
Er is thuis veel ruzie	8%	0%	12%
Wordt thuis geslagen of mishandeld	6%	0%	9%
Denkt wel eens over weglopen van huis	13%	7%	16%
Tenminste 1 vraag ongunstig	25%	11%	31%

Bij dikgedrukte percentages verschillen jongens en meisjes van elkaar.

Er zijn meer meisjes die problemen thuis ervaren dan jongens ('Tenminste 1 vraag ongunstig'). Voor schoolniveau is er geen verschil gevonden en er kan niet worden getoetst naar etnische herkomst omdat de aantallen leerlingen te klein zijn.

Vergelijking met eerdere metingen

Vergeleken met 2005-2006 is het aantal jongeren die thuis problemen ervaren in 2007-2008 onveranderd.

4.2. Buurtbeleving

Kernboodschap

- De meeste ouders van peuters en kleuters (98%) zijn tevreden over de buitenspeelmogelijkheden in de buurt waarin zij wonen.
- 42% van de leerlingen van groep 7 voelt zich wel eens onveilig in de buurt waarin ze wonen, 53% vindt dat er niet genoeg te doen is in zijn/haar buurt en acht procent vindt de buurt (helemaal) niet leuk.

In de eerste levensjaren bestaat de sociale omgeving van het kind vooral uit het gezin (Hermanns et al., 2005). Naarmate kinderen ouder worden, wordt hun leefomgeving groter (Goudena, 1994). De buurt gaat bijvoorbeeld een belangrijke rol spelen. Het opgroeien in een onveilige buurt kan een negatief effect hebben op de ontwikkeling van het kind (Hermanns et al., 2005). Aan ouders van peuters en kleuters en aan de leerlingen in groep 7 zijn vragen gesteld over hoe zij de buurt waarin ze wonen beleven.

Peuters, kleuters en leerlingen van groep 7

Aan de ouders van peuters en kleuters is gevraagd of zij vinden dat er voor hun kind voldoende mogelijkheden zijn om buiten te spelen in de buurt waarin zij wonen. Aan de leerlingen in groep 7 is gevraagd of zij de buurt waarin zij wonen leuk vinden, of ze zich er wel eens onveilig voelen en of er genoeg te doen is.

Van de ouders van peuters vindt 98% dat er voldoende mogelijkheden voor hun peuter zijn om buiten te spelen in de buurt waarin ze wonen. Volgens de ouders van kleuters zijn er volgens 97% voldoende mogelijkheden voor hun kind om buiten te spelen. Voor peuters en kleuters kan er niet worden getoetst tussen jongens en meisjes omdat de aantallen te klein zijn.

Van de leerlingen in groep 7 vindt acht procent de buurt waarin zij wonen (helemaal) niet leuk. Hierin is geen verschil tussen jongens en meisjes. Van de leerlingen in groep 7 voelt 42% zich soms of (heel) vaak onveilig in de buurt waarin zij wonen. Van de leerlingen in groep 7 vindt 53% dat er in hun buurt niet genoeg te doen is voor kinderen van hun leeftijd. Voor al deze onderwerpen is geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes.

In vergelijking met eerdere metingen

Voor kleuters vindt er geen vergelijking met eerdere metingen plaats omdat deze gegevens niet eerder gerapporteerd zijn in het gemeenterapport.

5. Conclusies

In dit hoofdstuk worden de belangrijke conclusies uit het rapport beschreven. Deze conclusies kunnen aanleiding geven tot een verandering of juist een voortzetting van het huidige beleid. Denk hierbij aan de invulling van de producten en diensten van het Centrum voor Jeugd en Gezin, de Jeugdgezondheidszorg en de Gezonde School Methode.

Een algemene conclusie is dat het met het overgrote deel van de kinderen en jongeren in Albrandswaard goed gaat. Gunstig is dat in vergelijking met eerdere metingen op bepaalde gebieden de gezondheid van de jeugd uit Albrandswaard is verbeterd. Ooit hebben gerookt is bij de brugklassers afgenomen. Ook het percentage brugklassers dat spijsbeld is afgenomen. Ouders van kleuters geven minder vaak aan dat hun kind probleemgedrag vertoont.

Op andere aspecten is de gezondheid van de jeugd uit Albrandswaard echter verslechterd: overgewicht is een groeiend probleem onder de jeugd. Bij de kleuters is het aantal meisjes met overgewicht toegenomen en bij de brugklassers is bij de jongens en meisjes het aantal jongeren met overgewicht toegenomen. Het aantal kleuters dat volgens de ouders buiten speelt is tevens afgenomen. Ook geven meer leerkrachten van peuters aan dat kinderen een zorgelijke score op psychische problemen hebben. Kortom: een ongunstige ontwikkeling.

Een aanzienlijk deel van de jeugd beweegt onvoldoende en eet niet voldoende groente en fruit. Ook het frisdrank gebruik ligt hoog. Veel kinderen en jongeren uit Albrandswaard kampt met emotionele problematiek (waaronder sombere gevoelens, emotionele problemen en suïcidedgedachten). De preventie van overgewicht en het aanpakken van de emotionele problematiek verdienen dan ook speciale aandacht in het beleid van de gemeente Albrandswaard.

Hieronder worden per onderwerp de belangrijke conclusies uit het rapport beschreven. Hierna worden de gevonden verschillen naar geslacht, schoolniveau en etnische herkomst besproken.

Leefstijl

Overgewicht, voeding en beweging

(Ernstig) overgewicht komt voor bij één op de tien peuters, één op de zeven kleuters en bij bijna één op de vijf leerlingen in groep 7. Bij het berekenen van overgewicht onder brugklassers is uitgegaan van zelfgerapporteerde lengte en gewicht en dit is mogelijk ondergerapporteerd (Jansen et al, 2006). Ongeveer één op de tien eersteklassers van het voortgezet onderwijs geeft aan (ernstig) overgewicht te hebben. Bij de kleuters hebben de meisjes vergeleken met een eerdere meting vaker overgewicht en bij de brugklassers hebben de jongens en meisjes vaker overgewicht.

Gezonde voeding en voldoende beweging zijn belangrijk in de strijd tegen overgewicht.

Met name op het punt van voldoende lichaamsbeweging valt in Albrandswaard nog wat winst te behalen. Er zijn veel kinderen in Albrandswaard die veel tv kijken en computeren. Het aantal kleuters dat buiten speelt is ten opzichte van de eerdere meting afgenomen.

Genotmiddelengebruik

Het genotmiddelengebruik van de jeugd uit Albrandswaard blijft een aandachtspunt. Dit vanwege de schadelijke gevolgen die deze middelen kunnen hebben voor de gezondheid en de verslavende werking hiervan. Twaalf procent van de brugklassers heeft wel eens gerookt en vijf procent van de brugklassers. Twee procent van de brugklassers rookt dagelijks. Het aantal brugklassers dat ooit heeft gerookt is vergeleken met een eerdere meting afgenomen.

Ondanks het feit dat alcoholgebruik voor het zestiende levensjaar wordt afgeraden heeft negentien van de brugklassers in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek gedronken, dit is zeven procent bij de kinderen in groep 7. Twaalf procent van de eersteklassers in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek vijf glazen of meer alcohol bij één gelegenheid gedronken. Eén procent van de eersteklassers heeft recent softdrugs gebruikt.

Seksueel gedrag

Van de kinderen in groep 7 geeft 60% van de kinderen aan thuis en/of op school seksuele voorlichting te hebben gehad.

Twee procent van de brugklassers geeft aan wel eens met iemand geslachtsgemeenschap te hebben gehad.

(Psychische) gezondheid en gedrag

Ervaren gezondheid

Bij het overgrote deel van de kinderen en jongeren wordt de gezondheid als goed ervaren: volgens de ouders heeft 99% van de peuters en kleuters een goede gezondheid, 91% van de leerlingen in groep 7 en 82% van de brugklas beoordeelt de eigen gezondheid als goed.

Zorgen over opvoeding, gezonde ontwikkeling en zorgelijke score op psychische problemen

Bij één procent van de ouders van peuters maakt de ouder zich zorgen over de opvoeding van hun kind. Dertien procent van de ouders en leerkrachten van de kleuters maakt zich zorgen over de ontwikkeling en/of het gedrag van het kind. Over vijf procent van de kleuters maakt de leerkracht en de ouder zich zorgen over de ontwikkeling en/of gedrag.

Een hoge score op psychische problemen (vergelijkbaar met kleuters in de geestelijke gezondheidszorg of jeugdhulpverlening) komt op basis van de antwoorden van ouders bij zeven procent van de kleuters voor en op basis van de antwoorden van leerkrachten bij tien procent. Over twee procent van de kleuters maken zowel de ouders als de leerkrachten zich zorgen. Vergeleken met een eerdere meting hebben de kleuters volgens de leerkrachten vaker een zorgelijke score.

Ouders geven bij negen procent van de kinderen in groep 7 aan dat er sprake is van een hoge score op psychische problemen. Volgens de leerkrachten heeft geen een kind in groep 7 een zorgelijke score. Bij vijftien procent van de brugklassers is sprake van een hoge score op psychische problemen.

Sombere gevoelens en suicidaliteit

Bij zestien procent van de kinderen in groep 7 is sprake van een hoge score op sombere gevoelens. 22% van de brugklassers heeft een zorgelijke score op emotionele problemen. Iets meer dan een kwart van de brugklassers heeft wel eens suïcidegedachten en ongeveer één op de 10 leerlingen in de brugklas rapporteert ooit een suïcidepoging ondernomen te hebben.

Probleemgedrag

Probleemgedrag komt onder de kinderen en jongeren uit Albrandswaard regelmatig voor. Tien procent van de leerlingen in groep 7 geeft aan frequent probleemgedrag (waaronder diefstal, vandalisme, bedreiging) te vertonen. Bijna de helft van de leerlingen op het voortgezet onderwijs geeft aan zich in de twaalf maanden voorafgaand aan het onderzoek tenminste eenmaal schuldig te hebben gemaakt aan een vorm van probleemgedrag, 35% meer dan eenmaal. Zorgwekkend daarbij is dat tien procent van de brugklassers aangeeft een ernstig geweldsdelict te hebben gepleegd. Elf procent van de leerlingen in de brugklas geeft aan wel eens een wapen bij zich te dragen, in groep 7 is dit vijf procent. Wel is het zo dat bij de kleuters de ouders minder vaak rapporteren dat hun kleuter probleemgedrag vertoont.

Pesten en spijbelen

Frequent geplaagd worden komt onder kinderen in groep 2 niet veel voor: slechts één procent van de kinderen in groep 2 wordt volgens de ouders en de leerkracht vaak of (bijna) altijd geplaagd. Frequent anderen plagen of ruzie maken komt iets vaker voor: vier procent van de kinderen in groep 2 maakt volgens de ouders en leerkracht vaak of (bijna) altijd ruzie of plaagt anderen.

Van de leerlingen in groep 7 wordt vier procent vaak gepest, in de brugklas wordt vijf procent tenminste een keer per week gepest. Het vaak pesten van anderen wordt door geen van de leerlingen in groep 7 gerapporteerd, in de brugklas pest negen procent tenminste een keer per week anderen. Eén procent van de kinderen in groep 2 en geen van de kinderen in groep 7 is volgens de leerkracht vaak ongeoorloofd afwezig van school.

Vier procent van de brugklassers geeft aan gespijeld te hebben in de vier weken voorafgaand aan het onderzoek. In de brugklas is het percentage dat spijbelt afgenomen vergeleken met een eerdere meting.

Leefomgeving

Een kwart van de leerlingen in de brugklas ervaart problemen in de thuissituatie.

Gunstig is dat de meeste ouders van peuters en kleuters (98%) tevreden zijn over de buitenspeelmogelijkheden in de buurt waarin zij wonen. Van de leerlingen in groep 7 geeft 42% aan zich wel eens onveilig in de eigen buurt te voelen, vindt 53% dat er niet genoeg te doen is in de buurt waar zij wonen en acht procent van de kinderen in groep 7 vindt de buurt (helemaal) niet leuk.

Verschillen naar geslacht

Op een aantal gezondheidsaspecten zijn duidelijke verschillen tussen jongens en meisjes gevonden. Ouders van kleuters maken zich vaker zorgen over de ontwikkeling en/of gedrag van jongens dan van meisjes. Ook geven jongens vaker aan probleemgedrag te vertonen dan meisjes (groep 7 en brugklas). In groep 7 geven de jongens vaker aan te pesten van meisjes. Jongens in groep 7 hebben vaker ooit en recent alcohol gedronken dan meisjes.

Meisjes rapporteren meer emotionele problemen (brugklas). Ook rapporteren meisjes in de brugklas vaker problematiek thuis.

Verschillen naar schoolniveau

Bij de brugklassers een verschil naar schoolniveau gevonden. De havo/vwo leerlingen geven vaker aan te pesten en gepest te worden dan vmbo leerlingen.

Verschillen naar etnische herkomst

Er zijn verschillende verbanden tussen de etnische herkomst en (psychische) gezondheid en gedrag gevonden.

Kleuters van een Nederlandse herkomst eten minder vaak fruit volgens de norm. Autochtone peuters en kinderen in groep 7 eten minder vaak elke dag groente dan kinderen van allochtone herkomst.

Kleuters van een overige etnische herkomst sporten minder vaak minstens twee dagen per week buiten schooltijd.

In de brugklas zijn allochtone leerlingen minder vaak lid van een sportvereniging dan autochtone leerlingen. Kinderen in groep 7 van allochtone herkomst geven minder vaak aan dat zij thuis seksuele voorlichting hebben gehad. De allochtone brugklassers en kinderen in groep 7 geven vaker aan probleemgedrag te vertonen. Tevens geven de allochtone kinderen in groep 7 vaker aan wel eens anderen te pesten dan autochtone kinderen.

Literatuur

- Bakker, F. (17 mei 2005) *Hoeveel mensen vertonen onveilig seksueel gedrag?* In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM.
(<http://www.nationaalkompas.nl>> Gezondheidsdeterminanten\Leefstijl\Seksueel gedrag)
(http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o1443n19092.html)
- Bronfenbrenner, U. & Ceci, S. (1994). *Nature- Nurture reconceptualized in developmental perspective: a bio-ecological model*. Psychological Review, 101, 568-586.
- Bulk-Bunschoten, A.M.W., Renders, C.M., Leerdam, F.J.M. van, Hirasing, R.A. (2005). *Overbruggingsplan voor kinderen met overgewicht; Methode voor individuele primaire en secundaire preventie in de jeugdgezondheidszorg*. Amsterdam: VUMC.
- CBS, WODC. *Integratiekaart 2006*.
- Cole, T. J., Bellizzi, M.C. et al. (2000). *Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide: international survey*. BMJ 320(7244): 1240-3.
- Doef, S. van der (2003). *Seksuele voorlichting aan kinderen 4-12 jaar*, NIGZ.
- Dorselaer, S. van, Zeijl, E., Eekhout, S. van den, Bogt, T. ter & Vollebergh, W. (2007). *HBSC 2005 Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Geerts, G. & Heestermans, H. (1995). *Van Dale: Groot Woordenboek der Nederlandse Taal: 3 Dl.* (12e dr.). Utrecht: Van Dale Lexicografie.
- Garssen, J., & Harmsen, C. (2005). Webmagazine CBS (www.cbs.nl).
- Goodman, R. (2001) *Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire*. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry., 40, 1337-1345.
- Goudena, P. (1994). Ontwikkelingsopgaven en opvoedingsopgaven. In Rispen, J., Goudena, P. & J. Groenendaal (Ed.). *Preventie van psychosociale problemen bij kinderen en jeugdigen* (pp. 59-70). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Hermanns, J. M. A., Schrijvers, G., & Öry, F. (2005). *Helpen bij opgroeien en opvoeden; eerder, sneller en beter: een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen*. Utrecht: Inventgroep.
- Hirasing, R. A., Fredriks, A.M. et al. (2001). *(Increased prevalence of overweight and obesity in Dutch children, and the detection of overweight and obesity using international criteria and new reference diagrams) Toegenomen prevalentie van overgewicht en obesitas bij Nederlandse kinderen en signalering daarvan aan de hand van internationale normen en nieuwe referentiediagrammen*. Nederlands Tijdschrift Geneeskunde 145(27): 1303-8.
- Hurk, K.P. van den et al. (2006). *Prevalentie van overgewicht en obesitas bij jeugdigen van 4-15 jaar in de periode 2002-2004*. Leiden: TNO.
- Jansen, W., Looij-Jansen, P.M. van de, Ferreira, L., Wilde, E.J. de, & Brug, J. (2006). *Differences in measured and self-reported height and weight in Dutch adolescents*. Annals of Nutrition and Metabolism 50: 339-346.
- L'Abée, D. (2001). *Cijfers in beweging*. Arnhem: NISB.
- Looij-Jansen, P.M. van de, Goldschmeding, J.E.J., Wilde, E.J. de (2006). *Comparison of Anonymous Versus Confidential Survey Procedures: Effects on Health Indicators. Dutch Adolescents*. 35 (4): 652-658.
- Meijer, R.W.J. & Veerman J.W. (1989) *Gedragsbeoordeling door verschillende informanten: literatuurbespreking en eigen onderzoeksgegevens*. Kind en Adolescent. 10. 183-194
- Ministerie van Justitie (2008). *De jeugdige in het jeugdstraf(proces)recht*. 1 januari 2008. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Monshouwer, K., Verdurmen, J., Dorselaer, S. van, Smit, E., Gorter & A., Vollebergh, W. (2008). *Jeugd en riskant gedrag 2007*. Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf tien jaar. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Reijneveld, S.A., Brugman E., Verhulst, F.C. Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). *Area deprivation and child psychosocial problems – a national cross-sectional study among school-aged children*. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol 40(1): 18-23.
- Schrijvers, C.T.M. & Schoemaker, C.G. (2008). *Spelen met gezondheid: Leefstijl en psychische gezondheid van de Nederlandse jeugd*. Bilthoven: RIVM.
- Steenhof, L. (2007). Webmagazine CBS (www.cbs.nl).
- Trimbos-instituut (2008). *Riskant alcohol- en drugsgebruik in het uitgaanscircuit. Feiten, cijfers en trends*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Verdurmen, J., Abraham, M., Planije, M., Monshouwer, K., Dorselaer, S. van, Schulten, I, Bevers, J. & Vollebergh, W. (2006). *Alcoholgebruik en jongeren onder de 16 jaar. Schadelijke effecten en effectiviteit van alcoholinterventies*. Utrecht: Trimbos-instituut.

- Visscher, T.L.S. (VUmc) & Schoemaker, C. (RIVM) (22 september 2008). *Wat zijn de mogelijke gezondheidsgevolgen van overgewicht en ondergewicht?* In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM. <<http://www.nationaalkompas.nl>> Gezondheidsdeterminanten\Persoonsgebonden\Lichaamsgewicht.
- Widenfelt, B.M. van, Goedhart, A.W., Treffers, P.D. & Goodman, R. (2003). *Dutch version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ)*. European Child and Adolescent Psychiatry, 12, 281-289.
- Zeijl, E., Crone, M.R. et al. (2005). *Kinderen in Nederland*. Den Haag/Leiden: Sociaal en Cultureel Planbureau/TNO Kwaliteit van Leven.

www.gavoorgezond.nl
www.Overgewicht.org
<http://statline.cbs.nl>
www.voedingscentrum.nl

Bijlage 1. Onderwerpen uit de JMR-vragenlijsten

Tabel 1. Onderwerpen uit de vragenlijsten per leeftijdsgroep en bron¹².

	peuters	groep 2		groep 7			VO1 en VO3
	ouders	ouders	leerkracht	leerling	ouders	leerkracht	leerling
achtergrond-variabelen							
geslacht	*	*	*	*	*	*	*
leeftijd				*			*
geboorteland kind	*	*			*		*
geboorteland ouders	*	*			*		*
schoolniveau							*
opleidings-niveau ouders	*	*			*		
arbeids-situatie ouders	*	*			*		*
(psychische) gezondheid							
algemene gezondheid en ziekten	*o.a. Peuter KIPPI 1-2, Kousemaker, 2004	*o.a. Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*o.a. Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997				
sombere gevoelens				*KDVK, De Wit, 1987			
suïcide							*Garnefski & Diekstra, 1993
sociale angst				*SASK, Dekking, 1983			
ervaren gezondheid				*			* CBS, 2001
gedrag en welbevinden	*Peuter KIPPI 1-2, Kousemaker, 2004	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997		*SDQ, Goodman, 2000	*SDQ, Goodman, 2000	*SDQ, Goodman, 2000
leren en concentreren/ verstandelijke ontwikkeling	*Peuter KIPPI 1-2, Kousemaker, 2004	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997			*New York Teacher Rating Scale, Miller e.a., 1995	
bekendheid in zorgnetwerk						*	
toekomstbeeld							*
gedrag							
stelen en vandalisme				*Junger-Tas et al., 1992			*
agressief en gewelddadig gedrag	*Peuter KIPPI 1-2, Kousemaker, 2004	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*o.a. Junger-Tas et al., 1992			*
relatie met leeftijdsgenootjes/ pesten	*Peuter KIPPI 1-2, Kousemaker, 2004	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*Monitor-KIPP 5, Kousemaker, 1997	*			*
politiecontacten				*			*
wapenbezit				*			*
hyperactief gedrag							*SDQ, Goodman, 2000

¹² Indien over een onderwerp vragen gesteld zijn in de vragenlijst, staat onder het betreffende leeftijdsmoment een * vermeld. Wanneer de vragen afkomstig zijn uit een ander instrument dan de JMR, is de bron weergegeven.

Vervolg tabel 1. Onderwerpen uit de vragenlijsten per leeftijdsgroep en bron

gezin							
gezins-samenstelling	*	*		*			*
ondersteuning bij problemen				*			*
ingrijpende gebeurtenissen	*	*			*		*
warmte in de opvoeding					*PDI, Gerrits et al, concept 1997		
(buiten-schoolse) opvang	*	*		*			
ervaren problematiek thuis							*VEPP, Baecke, 1987
leefstijl							
roken, alcohol				*Trimbos-instituut, 1992			*
drugs				*			*
sport, vrije tijd				*			*
schoolverzuim/s pijnbelen						*	*
voeding en beweging	*	*			*		*
seksualiteit				*			*
school-/ buurtbeleving							
beleving schoolsituatie				*School-vragenlijst, Smits+ Vorst, 1990			*
beleving van de buurt				*			
discriminatie							*

Bijlage 2. Terugkoppeling resultaten JMR

Werkwijze terugkoppeling resultaten JMR

De resultaten van de JMR worden iedere twee jaar door middel van rapporten teruggekoppeld naar scholen. In het eerste jaar dat scholen deelnemen aan de JMR ontvangen ze van dit jaar een apart rapport. De leerlingen die deelnemen aan de JMR ontvangen via school ieder jaar een leerlingnieuwsbrief met de resultaten van het JMR onderzoek waaraan zij deelnamen.

De schoolrapporten bevatten de resultaten van de school en een tabel met de resultaten van een referentiepopulatie in dezelfde leeftijdsgroep uit de Jeugdmonitor. Na ontvangst van deze schoolrapporten neemt de preventie-interventiemedewerker van de GGD contact op met de school om de belangrijkste resultaten uit het rapport te bespreken. Dit kan telefonisch of in de vorm van een gesprek op school, afhankelijk van de resultaten en van de behoefte van de school. Het rapport en het gesprek bieden de school handvatten voor gerichte preventieactiviteiten om de gezondheid en het welbevinden van de kinderen op de school te bevorderen.

Op het basisonderwijs staan de resultaten van groep 2 en groep 7 in één rapport beschreven en ook de resultaten van brugklas en derde klas zijn gecombineerd in één schoolrapport. Een rapport bevat de resultaten van twee schooljaren.

Scholen worden bij het bespreken van het rapport ondersteund bij de interpretatie van de gegevens op schoolniveau. De preventie-interventiemedewerker adviseert de school op maat hoe aan verschillende aandachtspunten uit het rapport gewerkt kan worden. De interveniemedewerker kan adviseren om aanbod van de GGD in te zetten, zoals de Gezonde School werkwijze. De interveniemedewerker kan daarnaast suggesties geven, verwijzen naar aanbod van andere organisaties of informatie over een onderwerp toesturen.

Voor de leerlingen van groep 7, brugklassers en derdeklassers van de aan de JMR deelnemende scholen is een leerlingnieuwsbrief gemaakt waarin de resultaten van een representatieve groep van leerlingen uit groep 7, brugklas en derde klas genoemd staan. In de nieuwsbrief staan de resultaten op een voor de leerlingen aansprekende manier beschreven. De leerkracht kan de nieuwsbrief klassikaal bespreken. Omdat de nieuwsbrief digitaal aangeboden wordt aan de school kan de nieuwsbrief ook op de website of in een nieuwsbrief van de school geplaatst worden. Zo hebben ook ouders de gelegenheid de resultaten te lezen.

Basisonderwijs 2007-2008 Albrandswaard

De basisscholen in Portugaal en Rhoon krijgen in schooljaar 2009-2010 een schoolrapport met gegevens van groep 2 en groep 7 over het schooljaar 2007-2008 en 2008-2009.

Voortgezet onderwijs 2007-2008 Albrandswaard

De voortgezet onderwijs scholen ontvingen een schoolrapport met gegevens van de eerste klas over het schooljaar 2007-2008 en bespraken deze met de preventie-interventiemedewerker. Dit gesprek vond plaats met de directie en/of zorgcoördinator en eventueel leerjaarcoördinatoren van de betreffende leerjaren. De scholen geven aan zich in het rapport van hun school te herkennen. Het rapport levert veelal een bevestiging van al gekozen aandachtspunten, en in enkele gevallen leidt het ook tot een nieuw aandachtspunt.

Gezonde School Rijnmond

De Gezonde School werkwijze is een manier van werken die scholen helpt om structureel aan de slag te gaan met gezondheid. De Gezonde School werkwijze wordt gekenmerkt door vraaggestuurd en planmatig werken, waarbij een koppeling gemaakt wordt tussen individuele leerlingzorg en collectieve preventie en waarbij regionale ondersteunende organisaties samenwerken.

Een Gezonde School Rijnmond werkt samen met teamleden, ouders en kinderen aan een gezond(er) leefklimaat op school door structureel en preventief aandacht te besteden aan gezondheidsthema's. De preventie-interventiemedewerker van het team Gezonde School begeleidt en ondersteunt de school hierbij. Gezamenlijk wordt er planmatig gewerkt aan de invoering van gezondheidsthema's in het schoolbeleid. De keuze voor de thema's wordt gemaakt door de directie, het team, de ouders en de leerlingen zelf, mede op basis van het schoolrapport van de Jeugdmonitor.

Scholen in Rotterdam en in gemeenten die deze werkwijze inkopen kunnen via de GGD Rotterdam-Rijnmond werken aan een Gezonde School Rijnmond. Veel scholen maken daar inmiddels gebruik van. De GGD streeft ernaar zo veel mogelijk scholen te motiveren om door inzet van de Gezonde School werkwijze de gezondheid van de jeugd in Rotterdam Rijnmond te verbeteren.

Colofon

Onderzoek en tekst
Vincenzo Dell'Avvento

Eindredactie
Sectie Communicatie
GGD Rotterdam-Rijnmond

Vormgeving en drukwerk
Front-taal, Rotterdam

februari 2010
Oplage 15 exemplaren

www.jeugdmonitorrotterdam.nl

GGD Rotterdam-Rijnmond
Schiedamsedijk 95
Postbus 70032
3000 LP Rotterdam
telefoon (010) 433 99 66

www.jeugdmonitorrotterdam.nl